

Reformer i det lærde Skolevæsen

i Christian VI's Tid.

Ved Holger Fr. Rørdam.

Kong Christian VI's 16aarige Regjeringstid udmærker sig ved en mærkværdig Iver for at tilvejebringe Forbedringer paa Undervisningens Omraade. Universitetet kom først til at nyde godt af denne Reformlyst, idet en ny Fundats for samme udstedtes 31. Marts 1732, hvorved den Ordning af de akademiske Forhold afløstes, som havde bestaaet siden Universitetets Gjenoprettelse af Christian III. Derefter kom Raden til de lærde Skoler, som ganske vist ogsaa i høj Grad trængte til Forbedringer. Navnlige gjaldt det de smaa Latinskoler, der fandtes i enhver Kjøbstad, ogsaa de mindste, og som oftest vare saa slet udrustede med Lærerkrafter og Læremidler, at det var vanskeligt, at der kunde udrettes noget til Gavns, naar der ikke undtagelsesvis hist og her fandtes en med pædagogiske Evner og Kundskaber særlig udrustet Lærer, der trods de usle ydre Vilkaar vilde ofre sig for de unge, der vare betroede til hans Varetag¹).

Allerede i Christian V's Tid havde der derfor været Tale om at nedlægge en Del af disse Smaaskoler, uden at Tanken dog den Gang var bleven sat i Værk²). Men nu

¹) Som en saadan kan nævnes J. Langebeks Lærer, Vilhelm Rogert, Rektor ved Skolen i Nykjøbing paa Mors 1724—28 (s. Hundrup, Lærerstandens ved de nedlagte Latinskoler i Aalb. St., S. 20 f.).

²) Zwergius, Sjæl. Cleresi, S. 661 f.

blev det en af de Veje, ad hvilke man haabede at bringe det lærde Skolevæsen Hjælp, om end Meningerne om, hvor vidt man burde gaa i denne Henseende, vare ret forskellige. — Det første Tegn til, at Skolesagen var paa Bane, var de kongl. Rescripter af 13. og 20. Juni 1732, hvorved det paalagdes Biskopperne i Danmark, Norge og Island at indsende Betænkning om, hvorledes det lærde Skolevæsen kunde forbedres, tilligemed Oplysninger om samtlige Latinskolors Lærerpersonele og om de Skolerne tillagte Indtægter¹). Da Bispernes Beretninger, der vel i Regelen støttede sig til Betænkninger afæskede Rektorerne²), vare indkomne, blev der 13. Marts 1733 nedsat en Kommission bestaaende af Gehejmeraad Iver Rosenkrantz, Biskop Christen Worm, Etatsraad Thomas Bartholin, Confessionarius Johan Frauen og Justitsraad Hans Gram, med den Opgave at bearbejde det indkomne Materiale og gjøre Forslag til en Reform.

Kommissionens første Møde holdtes 23. Marts s. A., og det blev strax vedtaget, at eftersom baade Bisperne og de Rektorer, hine havde raadført sig med, havde udtalt sig for Nødvendigheden af bedre Skolebøger, og det var af Vigtighed at have dem i Beredskab, naar Skolerne skulde sættes i tilbørlig Stand, saa skulde man i Tide drage Om-sorg for, at nogle duelige Mænd udvalgtes til at tage Ud-

¹ Nyerup, Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge III, 1, 182 ff. Nyerup har øst sine Efterretninger om Skolereformen i Chr. VI's Tid af Grams Papirer (Gl. kgl. Saml. 1073 Fol.). Han har derimod ikke kjendt det meget til Emnets Oplysning, som findes andensteds. Da det særlig har været min Opgave her at fremdrage ny Oplysninger om Sagens Gang, har jeg — af Hensyn til Pladsen — maattet gaa lettere hen over det Materiale, som allerede har staaet Nyerup til Raadighed.

²) En saadan, afgiven 8. Dec. 1732 af den ansete Rektor Jacob Steensen i Bergen, findes meddelt hos Nyerup, anf. St. Det er ret sandsynligt, at denne udførlige og omhyggelig udarbejdede Betænkning i flere Henseender har været vejledende for Kommissionen.

arbejdelsen af saadanne Skolebøger under Hænder¹). Imidlertid varede det dog en god Stund, inden der blev gjort noget i den Retning. I det hele gik det ikke hurtigt for Kommissionen; men det maa vel ogsaa indrømmes, at den stillede Opgave ikke var let at løse, ikke mindst paa Grund af den herskende store Forarmelse blandt Borger- og Bondestanden, der uden Tvivl bevirkede, at de Jordebogsindtægter og andre Indkomster, der i Chr. III's og Fred. II's Tid vare anviste Skolerne, nu kun gav tarveligt Udbytte. Skolepenge kunde der slet ikke regnes paa, da de fleste skole-søgende Børn vare fattige. Og endelig var der efter Forholdene ingen Grund til at vente, at Kongen, hvor meget han end paa sin Maade interesserede sig for Sagen, vilde yde ny Tilskud af Statens Midler til dens Fremme. Der skulde alene opereres med de for Haanden værende Midler.

Naar det gik langsomt med Kommissionens Arbejde, var vel ogsaa Sagen den, at det nærmest var Biskop Worm, der havde meget andet at gjøre, hvem det var tilfaldet at gennemgaa Biskoppernes Indberetninger og i Henhold til disse at gjøre det første Forslag til den paatænkte Reform. I alt Fald høres der ikke noget til Kommissionen før i Jan. 1736, da der blev fremlagt et Uddrag af alt, hvad der var indkommet fra Biskopperne, og hvad en og anden af Skolernes Rektorer havde faaet Lejlighed til at foreslaa. I Anledning af adskillige indkomne Klagemaal over Lærernes slette Indkomster og Skolebeneficiernes Utilstrækkelighed for den fattige Ungdom i de fleste Skoler, blev nu forhandlet om et fra flere Sider indkommet Forslag om Nedlæggelse af en Del smaa og ringe Skoler, »hvor fast ingen Disciple mere blive oplærte i Latin, eller, om det læres, sker det dog til liden Nytte«. Saadanne Skolers Indkomster og Beneficier kunde saa henlægges til de større Skoler, dog at der sørgedes for, at der, hvor Latinskolen inddroges, »dog altid maatte forblive en god dansk Skole til Christen-

¹ Nyerup, anf. Skr. S. 195 ff.

dommens samt Skrивens og Regnens Undervisning og Kirkesangens Vedligeholdelse», samt at Børn fra de Byer, hvor Latinskolerne nedlagdes, hvis de fremdeles ønskedes holdt til Bogen, i andre Skoler kunde nyde godt af de Beneficier, der særlig var bestemte til bedste for deres Hjemsteds Skolevæsen.

Kommissionens Formand, Geh. Rd. Rosenkrantz, mente, at det var rigtigst, inden man gik nærmere ind paa dette Forslag, at skrive til de Biskopper, i hvis Stifter deslige Skolereduktioner formentes at kunne ske, for at høre deres Mening om Sagen, og navnlig om »intet særdeles hinderligt i Fundatserne derudi maatte findes«. Nu maatte der altsaa ventes paa Svar fra Biskopperne. Imidlertid sendte Worm d. 7. April 1736 sine Medkommitterede, Bartholin og Gram¹⁾, Udkast til en Forestilling til Kongen angaaende Kommissionens Arbejde, samt til en Forordning, med Forslag til Nedlæggelse af en Del Skoler i Sjælands Stift, idet han derhos bad dem tage fra og lægge til i Udkastet, som dem syntes. Tillige mindede han om, at Rosenkrantz drev meget paa Sagens Fremme²⁾. Ventelig er Kongen begyndt at blive utaalmodig og har ved et Møde i Conseilet ladet Rosenkrantz mærke det. I September 1736 var Kommissionen endelig naaet saa vidt, at den kunde indgive følgende

Allerunderdanigst Forslag til en Kongelig Allernaadigst Forordning angaaende Schole-Væsenet i Danmark og Norge samt dets Forbedring.

Original i Rigsarkivet, Indlæg til Forordn. af 17. Apr. 1739.

Vi Christian den Siette (osv.) Giøre alle vitterligt, hvorledes Vi af særdeeles Kongelig Omhue for Ungdommens Opdragelse i den sande Guds Frygt, samt gode og nyttige

¹⁾ Frauen var allerede 1733 udtraadt af Kommissionen ved sin Afskedigelse fra Embedet som Confessionarius og Forvisning fra Hoffet (s. D. biogr., Lex. V, 282).

²⁾ Nyerup, auf. Skr., S. 199.

Videnskaber, have Aldernaadigst fundet for godt, det her og der forfaldne Schole-Væsen at see reiset og forbedret, Allernaadigst vidende, at, i hvorvel Vi Allernaadigst have haft en Kongelig Omhue, at Vort Universitet i denne vor Kongelig Residence maatte sættes i god Stand, paa det den der studerende Ungdom kunde have all Leilighed at beqvæmgjøre sig til Guds Kirkes, Vor og Fæderne-Landets Tieneste, saa dog, naar Lærerne i de Latine Scholer ere duelige, samt med Fliid gjøre deres Embede, da kand de derfra til Vort Kongelige Universitet udgaaende Disciple med des større Nytte høre, hvad der læres, og tiltage i de Videnskaber, hvis Kundskab de bringe med dem af Scholerne; thi vilde Vi Allernaadigst, at med Scholerne i begge Vore Riger, Danmark og Norge, herefter aldeeles skal forholdes, som følger:

1.

Til Rectores og Con-Rectores Scholarum maae ei antages uden de allerbeqvæmmeste Personer, hvilke kand være at finde, uden nogen anden Øiemærke end Scholernes Opkomst, samt Ungdommens Forfremmelse, i hvilken Henseende nøie skal iagttages, at til deslige Embeder med al Flid udsøges de, der ere bekiendte af et skikkeligt Levnet og en grundig Lærdom, samt have det Sind, at de med Frugt og Nytte kunde underviise de unge.

2.

Ingen enten Rector eller Con-Rector (hvor Con-Rector er) maae tiltræde noget deslige Embede i en stor Schole, før Vor Allernaadigste Lov Libr. 2 Cap. 18. Art. 3, saavel som Vor for det Kongelig Universitet i Vor Kongelig Residence-Stad forbedrede Foundations 46de Articul allerunderdanigst er efterlevet: Hvorudover, naar nogen i Vort Kongelig Danske Cancellie herefter allerunderdanigst søger Vor allernaadigste Confirmation paa et eller andet ham meddeelte Kalds-Brev til deslige Embede, da skal hand være pligtig at gotgiøre, det hand enten er Magister Philoso-

phiæ, eller med Professorum Attest beviise, det hand er kiendt dygtig ved første Promotion at tage Magisterii Graden, hvilket saafremt hand ei efterkommer, da ville Vi ikke, at hans allerunderdanigste Ansøgning Os til allernaadigst Resolution maae forestilles.

3.

Ingen Lærere i nogen Schole, være sig enten Rector eller Con-Rector, maae have andet end sit Schole-Embede at tage vare, efterdi samme, naar hand opvarter det troeligen, kand skaffe ham nok at bestille.

Naar de Præster eller andre, som kunde være benaadede med at lade oppebærge et Rectorats eller Con-Rectorats Indkomster mod at see Embedet forsynet, enten ved Døden afgaae, eller andensteds henflyttes, da skal deslige Embeder betienes af en egen Rectore eller Con-Rectore. Og vilde Vi Allernaadigst ikke, at nogen herefter maa søge at faae et Rectorat annecteret til sit Embede. Dog forstaaes ei derved, naar visse Præstekalds Indkomster enten ved Foundationer eller Kongelige Benaadninger og Mage-Skifter ere perpetuerede til Schole-Embeder; thi med dennem forbliver det herefter som hidindtil.

4.

Hørerne i Scholerne eller de saakaldede Collegæ antages af Rectore Scholæ selv, paa den Maade som Vor Allernaadigste Lov, Libr. 2. Cap. 18. Art. 2. Pag 346. befaler.

5.

Da Scholerne ei ere tiende med, at de ofte skifte Lærere, saa skulle Rectores og Con-Rectores, naar de af Biskopperne beskikkes, samt Collegæ, naar de af Rectoribus antages, skriftligen reversere dem, at de, uden at søge noget andet, i det mindste 4re Aar vilde betiene det Embede, dem betroes. Dog forstaaes ei derunder, at jo en Collega, som haver tient vel og troeligen, kand imidlertid

ascendere fra een Lectie til en anden, ja vel befordres til Con-Rectorat og Rectorat i den samme Schole, hvor hand tiener.

6.

For desmeere at opmuntre Lærerne, samt befordre Scholernes Opkomst, da vilde Vi Allernaadigst see Rectores, Con-Rectores og Collegas, naar de 5 à 6 Aar have tient troeligen, og giort kiendelig Opbyggelse, forhiulpne til et eller andet geistligt Embede.

7.

Enhver Scholes Rector, som forsvarligen forestaaer sit Embede, bør have og beholde derudi en fuldkommen Myn-dighed, som og hannem i Vor Allernaadigste Lov forundes, saasom hand er den, til hvilken Ungdommen betroes, og som fornemmeligen maa staae til Ansvar for de unges Skikkelighed og Underviisning. Til hvilken Ende og Hø-terne skulde tilholdes at beviise Rectori, som deres næste Øvrighed, den tilbørlige Lydighed i alt, hvad hand af den-nem fordrer, enten i den daglige Læsning og Underviis-nings Maade eller i Disciplinens Øvelse. Con-Rectores, som af Biskopperne beskikkes, skulde og være forpligtede, saasom de udi deres Forretninger staae under Rectore ligesaavel som Høerne, at være hannem hørige og beviise ham Ærbødighed og Troeskab, saalænge Rector ikke for-drer af dem andet end det, som til Scholens og Ung-dommens Beste hensigter.

8.

Hverken Con-Rector eller Høerne maa understaae sig at sætte sig op imod Scholens Rector eller dadle noget i hans Forhold. Men hvis de have sig udi noget at be-sværge, som kunde være imod vores Allernaadigste Lov og Anordninger, da skulde de det angive for Biskopen, som derpaa haver at skønne og raade Bod. Saafremt ellers nogen Collega opsætter sig imod sin Rector eller nægter

ham den tilbørlige Lydighed, da straffes hand første Gang med een Rixdalers Mulct til fattige Discipler, anden Gang dobbelt, og tredie Gang haver Rector Magt til enten at udvise ham af Scholen eller og, om hand vil, efter giorte Afbedelse og større Penge-Straf, at beholde ham fremdeles i Embedet.

9.

Ingen Schole-Lærere maae reise fra sit Embede, hvad Tilladelse hand end haver, med mindre hand i sin Fraværelse seer Embedet forsvarligen forsynet. Reiser nogen Rector langveis fra Scholen uden Superintendentens eller i de smaa Scholer uden Sogne-Præstens Tilladelse, da bøde hand første Gang Fem, anden Gang Tie, tredie Gang Tive Rixdaler, fierde Gang sættes hand fra sit Embede. Naar ham og tillades at reise, bør det være skriftligt og mældes, hvor længe hand maae være fra Scholen. Bliver hand længere borte, og ei af Svaghed er hindret at komme tilbage, bøder hand for hver Dag een Rixdaler.

Reiser og nogen Collega kort Vei fra Scholen uden Rectoris Forlov, eller langveis bort uden Superintendentens Villie, saa og, om hand bliver borte længere, end ham er tilladt, skal hand bøde halft mod Rectorem og sættes fra sit Embede, saafremt hand uden Tilladelse fierde Gang bortreiser.

10.

Hørerne skulde ei bebyrdes med at prædike for Præsterne, uden saa vidt de paa visse Stæder ved nogen særdees Lov og Anordning dertil maatte være forbundne. Meget mindre maae det være dennem tilladt at have nogen anden Slags Bestilling eller Tieneste at tage vare end den alleene, som de i Scholen ere antagne til, paa det at Ungdommen ikke, enten inden eller uden Scholen, skal savne deres Tilsyn og forsømmes.

Det skal og ei være Hørerne tilladt sig i Ægteskab at indlade, medens de ere i saadan Tieneste.

11.

Til at forekomme den Ringeagt, hvormed Rectores i Scholerne af uvittige Folk maatte blive beregnede, og til des større Opmuntring for dem, som ved Lærdom, Dyd og Flittighed gjøre sig beqvæmme til saadant magtpaaliggende Embede, ville Vi Allernaadigst have forordnet, at Rector Scholæ i Vor Kongelig Residence-Stad skal herefter have Rang og Sæde næst efter Sogne-Præsterne i Kiøbenhavn, og at Rectores i de andre Scholer skulde ligeledes have Rang og Sæde næst efter den Steds Sogne-Præster. Imidlertid skulde de som gode og Gudfrygtige Lærere beflitte sig paa Ydmyghed og Ærbødighed imod enhver og saavel med deres Underviisning som deres Levnet deres underhavende Ungdom til samme Christelige Dyder at anføre.

12.

I de Latinske Scholer maae herefter ingen Discipel antages, førend hand efter Vor Allernaadigste Lovs Bydende Pag. 346. haver allerede tilforne vel lært sin Danske Catechismum og derforuden ei alleene er færdig i at læse Dansk, baade Prent og Skrift, men endogsaa nogenledes kand skrive, paa det at baade for Læreren og Disciplerne kand spares den Tid, som paa disse første Begyndelser er hengaaen i de første eller saa kaldede Sinke-Lectier.

13.

Vi vilde Allernaadigst, at Vor Allernaadigste Lovs 2 Bogs 18. Cap. 7. Articul skal med underdanigere Lydighed efterleves, end hidindtil i endeel Scholer findes at være skeet. Thi bør Lærerne give Forældrene eller Formynderne tilkiende, naar Børn over deres tolvte Aar intet Nemme have og ingen Fremgang gjøre i deres Studeringer, paa det deslige Børn til ærlige Haandwerker eller andet efter deres Leilighed kunde sættes; thi det er bedre, at de lære noget, hvorved de kunde fortjene deres Brød, end fortære deres Tid og Scholernes Allmisser unyttigen, naar mand forudseer,

at deres Schole-Gang aldrig bliver dem selv, endsige Fædernelandet, til nogen Nytte. Paa det og saa høit fornøden en Sag nøie og i rette Tid kand i Agt tages, vilde Vi Allernaadigst, at Rectores, naar de paa visse Tider om Aaret Disciplerne i alle Lectier examinere, flitteligen skulde undersøge, hos hvilke af Disciplerne saadan Brøst findes. Og naar det da forfares, at det enten er slet Nemme eller særdeles Ulyst til Studeringer, som hindrer saadannes Fremgang, skulde de dem allvorligen formane, og endnu forelægge dem nogen Tid til nærmere Prøvelse. Men fornemmes det siden, at slig, een og anden Gang giorte Forsøg og Paamindelse ikke haver frugtet, og der ingen Forhaabning er, at disse slette Subjecta kunde naae det, i Vores Allernaadigste forbedrede Foundation for Universitetet foresatte Maal, skal Rector, efter at have angivet det for Biskopen, dennem (som sagt er) til Forældrene eller Formynderne hiemviise.

14.

Som i de nederste Lectier skal lægges Grundvolden til, hvad der siden bør læres i de øverste, saa bør og skulde Rectores vel see dem for, hvem de betroer en Collegæ eller Hørers Embede, samt aldrig forflytte nogen Discipel fra een Lectie til en anden, uden dennem, der have lært i den forrige saa meget, at de kunde forsvare den Lectie, i hvilken de sættes.

15.

Ingen Discipel, hvad Lectie hand end er udi, skal lære noget uden ad, førend det er ham saa tydelig forklaret, at hand selv kand gøre Forreede for det; thi det tilkommer Læreren at have Umagen og gjøre Allting det letteste mueligt for Disciplene.

16.

Lærerne maa ei med megen Hug og Slag tuinge deres Disciple til at lære. For Ugudelighed bør de Unge nød-

vendigen straffes. Naar slig Refselse ei kan forbedre dem, udviises de, som før er sagt, af Scholerne. Men en Lærere haver nøie i Agt at tage, det hand ei haardeligen refser dem, der gierne ville, endskiønt de ei altid kunde lære saa hastig som andre; thi een kand have et tungt Nemme og dog blive med Tiden langt lærdere end en anden, der haver det meget bedre. Overalt vilde vi, at Vor Allernaadigste Lovs Befalning Libr. 2. Cap. 18. Art. 11. nøie efterleves, saaledes at Schole-Mestere, der utilbørligen straffe deres Disciple og ikke deri holde Maade, naar ingen Advarsel kan frugte noget, blive Scholen forviiste.

17.

Schole-Gangen skal herefter som hidindtil hver Dag begyndes i alle Lectier med Bøn og Lofsang, hvorefter skal læses i hver Lectie et Capitel af den hellige Skrift, hvis Indhold, efter at det er læst, enhver Lærere i den ham anbetroede Lectie korteligen skal igientage for sine Disciple. Men Vi ville Allernaadigst, at Guds Ord skal læses, samt at der skal siunges og bedes i alle Lectier paa Danske, siden Schole-Disciplerne maaskee ei alle ere saavidt komne, at de fuldeligen kunde forstaae og have Andagt ved det Latine.

18.

I Scholerne skal drives paa, at Ungdommen til Gavn lærer det Latinske Sprog. Thi hvo, der først veed at tale og skrive vel i samme, finder gierne Veien, hvorledes at udføre sine Tanker tydeligen og ziirligen i sit eget eller andre, der ere ham bekiendte.

Lærerne skulde og med Fliid forklare for de Unge visse gode Autores, samt viise, hvad Maade enhver af dem haver brugt at skrive paa, saa og tilraade dem at holde sig fra visse usædvanlige Ord, som endeel Auctores paa visse Tider og i visse Henseende kan have betient sig af. I Særdeleshed bør Lærerne viise deres Disciple, hvori de tage Feil, naar de uden judicio sætte noget tilsammen. I

hvilken Henseende Disciplerne skal gives, tre Gange om Ugen, 5 à 6 Danske Linier i Scholen at udarbejde paa Latin, medens de andre overhøres af Lærerne, hvilke siden offentligen skulde oplæse, hvad enhver Discipel haver sammensat og strax rette deri alt, hvad kand være taget Feil.

19.

De Unge skulde udi de nederste Lectier strax begynde at anføres til Historiam og Geographiam, hvortil visse Mellem-Timer kunde anvendes, og udi de samme Videnskaber siden at øves og forbedres heele Scholen igiennem. Derforuden skulde de og betimeligen veiledes til de Ting at fatte, hvorved Fornuften skiærpes, paa det at, naar de til høiere Classes vorde forflyttede, de Philosophiske og Mathematiske Videnskaber ikke skulde falde dem saa besværlige, som de ellers pleie, naar de Unge gandske ingen Forsmag have bekommet i de nederste Lectier.

20.

Der skal i alle Scholer være en Skrive-Mester, og dertil beskikkes enten een af Hørerne, som skriver en god Haand, eller en anden, som kan faaes for billig Priis, til at lære de Unge fra første Begyndelse af at skrive siirligen saavel i Dansk som i Latine. Og skulde Lærerne have Agt paa, at Ungdommen vænnes til en god og brugelig Orthographie i deres eget Sprog, hvilket saavel ved Exercitia, som dennem i Dansk dicteres, som ogsaa udi det, som dennem foregives at oversætte af Latin i Dansk, kand i Agt tages.

21.

Hvad sig ellers de saa kaldede Metas anbelanger, nemlig hvorvidt Disciplene, som af den eene Lectie i den anden skulde transfereres, bør at være dertil forfremmede, da, eftersom Lectierne ikke i alle Scholer ere lige i Tallet, men udi visse Scholer havs 7, i andre 6, i nogle, endog gode Scholer, ikkun 4, ja, undertiden kun 2 à 3 Classes,

og ei saa lætteligen derudi nogen Forandring kand foretages til at gjøre dem alle lige, er dette dog vor Allernaadigste Villie og Befalning, at Disciplerne fra alle Scholer skulde, førend de dimitteres til Universitetet, alle, saavidt mueligt er, være bragte til eet og det samme Maal, og have naaet en nogenledes lige Profect, saavel fra det eene Stæd, som fra det andet, saa at hvadsomhelst i den eene Schole er bleven lært og tracteret udi 6 eller 7 Lectier, skal ligeledes udi en anden Schole, hvor dog et mindre Tal af Lectier og Lærere haves, være lært og igiennemgaaet. Hvorfore det bør at ankomme paa Rectores, med Biskopernes Approbation, en saadan Inddeling udaf Metis at gjøre, i Proportion af Lectiernes Tal paa hvert Stæd, at endeligen den samme Profect udi de mindre, som udi de større Scholer, kan erholdes, inden de Unge faae Forlov at komme til Universitetet.

22.

Imidlertid paa det alle og enhver Vedkommende kunde have vedbørlig Kundskab om Metis Scholasticis, og hvad det er, som Lærerne baade udi de nederste, saa og udi de middelste og øverste Schole-Lectier med Ungdommen bør tractere, holde Vi det Allernaadigst fornødent, hermed at lade opregne og specificere alle de Præcepta, Autores og Exercitiorum genera, som Vi Allernaadigst have for godt befunden at skulle i Scholerne endeel forklares, endeel uden ad læres, og de Unge derudi med all Fliid øves. Som ere:

Først, udi de nederste Lectier.

Paradigmata Declinationum et Conjugationum eller Donatus. Aurora Latinitatis. Catechismus minor Lutheri. Nomenclator. Grammatica Latina. Compendium Historiæ Biblicæ. Rudimenta Historiæ Universalis. Geographiæ initia, med Hielp af Land-Kortter. Erasmi Civilitas Morum. Epistolæ Ciceronis minores. Eutropii Breviarium Historiæ Romanæ. Phædri Fabulæ. Terentii una et altera Comoedia. Arithme-

tices Rudimenta. Philosophiæ moralis Initia et Gnomæ selectiores. Exercitia Styli. Desligeste skulde Lærerne vænne de Unge til at tale Latine, hvilket de fremdeles Scholen igien nem bør vedholde og forbedre.

Derefter, udi de mellemste Lectier:

Catechesis Major. Cornelius Nepos. Prosodia Latina. Virgillii Eclogæ nonnullæ. Selecta Carmina ex Ovidii Libris Tristium et Ponticorum. Doctrina Elocutionis et Dignitatis Orat: ex Rhetorica. Virgilianæ Æneidos Lib 1. Curtius. Cellarii Compendium Antiquitatum Romanarum. Compendium Mythologiæ veteris. Ciceronis Officia. Grammatica Græca. Evangelium Johannis Græcum. Exercitia Styli, tam historici, quam moralis, nec non Epistolici. Exercitia Poëseos Latinæ. Og end videre i de forhen bemældte Videnskaber, nemlig Arithmetica, Philosophia morali, Historia universali, Geographia, og noget udi Præceptis Logicis; samt derforuden jevnlig en at igientage Grammaticam Latinam, Historiam Biblicam, og hvadsomhelst ellers i de forrige Lectier er bleven lært.

Endeligen, udi de øverste Lectier:

Definitiones Theologicæ. Compendium Theologiæ Moralis. Philosophia Moralis, Instrumentalis et Naturalis. Geometria. Geographia, tam generalis, quam specialis. Notitia Autorum Latinorum et Græcorum. Technologia, seu Definitiones breves omnium Artium et Scientiarum. Ex Rhetorica, quæ restant, tam quæ ad tria Orationum genera, quam quæ ad Amplificationem et genera dicendi spectant. Ciceronis et Livii Orationes selectæ. Virgillii Æneidos Lib. II et Lib VI. Horatii Odæ selectiores, et unus alterque Sermonum. Syntaxis Græca et Prosodia ejusdem Lingvæ. Novum Testamentum. Pythagoræ aurea Carmina. Homeri Iliados Lib. 1. Isocratis Orationes duæ. Plutarchus de Liberatorum institutione. Grammatica Hebræa, Geneseos Hebr. Capita IV priora. Dicta Hebræa et Græca ad Definitiones Theologicas. Item at øves flitteligen in stylo Latino, tam soluto quam ligato, saafremt de til sidste have Lyst og Nemme, samt i at udarbeide Epistolas, Chrias¹⁾ og Orationes, og de sidste publice at recitere.

¹⁾ D. e. Sentenser ell. Exempler til videre logisk Udvikling under Indøvelsen i Rhetorik.

23.

Saa snart de Unge udi det latinske Sprog ere saavidt forfremmede, at de kunde forstaae en Autorem samt skrive et Exercitium Styli efter de Grammaticalske Regler uden store Vildelser, skulde Lærerne foruden den sædvanlige daglige Øvelse med Autorum Forklaring i Scholen, hvilken ingen Tid, medens de Scholen freqventere, maae ophøre, jævnlig forelægge de Unge en Autorem Historicum, som de hiemme for sig selv skulde læse, og siden paa Lærernes Spørsmåale og Examination gjøre reede for de Capitler, som de der af have læst, paa det de jo maa vænnes til selv at arbeide udi det, som dennem saa høit Magt paa-ligger at viide, og at udtrække Observationes saa vel af Materien som af Stilen. Hvilket ufeilbarligen vil blive dem til stoer Nytte, i det endogsaa paa saadan Maade meget meere kand blive giennemlæst end hidindtil gemeenliigen er skeet. Paa samme Maade skal det forholdes med een og anden nyttig Poet, saasom Ovidii Libris Metamorphoseon, naar de dennem nogenledes uden Forklaring selv kunde forstaae. Ligeledes naar de in Græcis ere komne saavidt, at de kunde vel tye og explicere nogle Capitler in Novo Testamento, skal dennem foresættes fleere Capitler til at igiennemgaae hiemme for sig selv, hvilke Lærerne siden i Scholen skulde examinere. Det maae endogsaa være Lærerne tilladt, saa fremt der findes nogle særdeles lykkelige og færdige Ingenia, med dennem at igiennemgaae, foruden de forberørte Præcepta og Bøger, andre nyttige Ting, som kunde tiene til end mere at forøge og fastsætte deres Fundamenta in studiis liberalibus. Hvorudi de fornemmeligen skulde see paa de Unges naturlige Gaver, og hvortil ethvert Subjectum meest kunde findes at være skikket.

24.

Iblandt de Prøver, som kunde foretages til at forfare de Unges Fremgang i boglige Kunster, holdes for got, at de ikke allene udi Examinibus gjøre god Reede for hvad-

somhelst dennem er bleven lærdt, men end og at saa mange, som have været informerede over 4 Aars Tid, blive prøvede in docendo, nemlig om de ogsaa kunde til Gafns lære fra sig til de andre mindre forfremmede, hvad de selv have begrebet; hvorved letteligen kand kiendes, om de ere vel grundede og have beholdet de Ting, som dennem af Lærerne ere tilbragte.

25.

Ingen Discipel, som endnu ikke er dimitteret til Universitetet og indskrevet i Studenteres Tall, maae tillades at prædike i nogen Kirke. Men derimod er det got og nyttigt, at Disciplene i den øverste Lectie stundum og paa visse Tider, naar der ferieres, anføres til at skrive og sammensætte en smuk Dansk Tale, enten i Geistlig eller Verdslig Materie, og den offentlig i Scholen eller hiemme i Huset i Lærernes Overværelse holder.

26.

Cantores skulde flitteligen undervise de Unge i Vocal-Musiquen og dertil udsøge de bedste Stemmer, hvilke de med Fliid skulde stræbe at bringe til en god Fuldkommenhed, paa det at der altid kand have Forraad paa saadanne, som Musiquen i Kirkerne kunde forestaae og dirigere.

27.

Om Søndagene, Hellige-Dagene og Fredagene skal hver Lærere følge med sine Disciple i Kirkerne, samt have nøie Opsyn, at de med sømmelig Ærbarhed høre Prædiken. Paa andre Dage i Ugen, da visse Lectier besørge Sangen i een eller anden Kirke, skulde og deres Lærere være forbundne at følge med.

Naar der prædikes, have Lærerne nøie at give Agt paa, med hvad Andagt Disciplene høre Guds Ord, om nogle af dem under Prædikerne stime eller gaae ud paa Kirkegaarden at leege eller og bruge uanstændig Adfærd i Kirken.

Skeer sligt, da skal Disciplerne derfor i Scholen offentlig og med Eftertryk straffes.

28.

Saa skal og enhver Lærere særdeles om Søndagene og andre hellige Dage efter saavel Høimesse som Aftensangs Prædiken, hvor Aftensang er, tage sine Disciple for sig og overhøre dem, hvad de have lært af Prædiken, samt nøie erfare, om de og have fattet, hvad i Guds Huus blefv talet.

29.

Saa ofte Scholens Disciple, der have faaet Deel udi den af Os Aller-Christeligst anordnede Confirmation og ere befundne at have opnaaet den Skiønsomhed og Kundskab om den saliggjørende Lærdom, at de kunde holdes for værdige Giester ved Herrens Bord, samt tillige med deres Lærere vorde deelagtige i saadant Saligheds Maaltid, da skal det i det mindste fire Dage tilforn og fire Dage derefter i Scholerne offentlig siges og forklares dem, dels hvad Bereedelse, der udkræves, naar de vente at nyde deres Frelseres Legeme og Blod, dels hvad Taksigelse de ere Gud skyldige, efter at de have annammet det, samt hvorledes de af dem til den Allerhøieste Gud giorte Løfter ligge paa dem.

30.

I Scholerne skal eengang ugentligen, nemlig Onsdag Eftermiddag, catechiseres for Disciplene, og finde vi Allernaadigst for godt, at de i den øverste Lectie iblandt catechisere for Disciplene i de nederste Lectier, saasom dennem derved bliver bekiendt, hvorledes at omgaaes med en slig høist fornøden Sag.

31.

I de Scholer, hvor Disciplene spises, skal de af den øverste Lectie Middag og Aften holde Exercitia disputatoria. I andre Scholer kan de af den øverste Lectie eengang

om Ugen eller hver anden Uge, saasom Løverdags Eftermiddag disputere, da deres Rector selv haver at præsidere; thi siden de fleeste Disciple ere fattige, og naar de til Universitetet dimitteres, behøve samt vente at nyde Kosten i det af Vore Høisalige Forfædre stiftede Communitet, hvor hver Maaltid over visse Materier skal disputeres, saa falder sligt dennem des lettere, naar de forhen dertil ere vante.

32.

Hvad i Vor Allernaadigste Lov, Lib. 2. Cap. 18. Art. 4 befales, nemlig at Skolemesterne og Hørerne skulde have god Opsium med Børnene, og holde dem til Tugtighed, gode Sæder og Reenlighed, bør og skal u-omgiængeligen i Agt tages; efterdi der ligger særdeeles Magt paa, hvorledes de Unge, imedens de ere smaae, opdrages.

33.

Da og Disciple findes alt for tit og for længe at have Forlov, hvorved de ikkun vænnes til Lediggang, saa ville Vi Allernaadigst, at Disciplene, i hvad Schole det end er, ei maa holde Ferias uden een Uge for Juel indtil Dagen efter Festum Epiphaniæ, Fastelauns Mandag og Tirsdag, Dimmel Uge indtil Dagen efter Paaske, trende Dage for Pindse-Fest indtil Dagen efter den, saa og fiorten Dage i Augusti Maaned. I Særdeleshed skal Scholernes Disciple ingenlunde ombære Prouste-Breve, ei heller gjøre noget andet Arbeide, enten for deres Lærere eller for Sogne-Præsterne og andre, i hvo det end maatte være; ja endmindre tillades at tælle for Tiende-Tagere; thi derved hindres de ikkun fra deres Studeringer.

34.

Hvor der er Leilighed i eller nær ved Scholerne, at Disciplene sammesteds kunde logere, der skal de fattige og fremmede Disciple som ei have Forældre i Byen, hvor Scholen er, indlægges, helst hvor de kunde nyde frie

Værelser; og bør Lærerne have flittig Opsyn med dem, samt, naar deres Leilighed sligt tillader, nøie efterforske, hvorledes de der tage afsted, og hvad Levnet de føre.

35.

Skulde nogen af Byernes Indvaanere befindes enten at forføre nogen Schole-Discipel til liderligt Levnet, eller og hæle og dølge med dem i nogen Last, da skal saadan een, naar det beviisligt gøres, straffes af Øvrigheden uden al Forskaansel, første Gang paa en anseelig Penge-Mulct efter sin Formue til Scholen, eller og paa Kroppen og med Fængsel, saafremt hand ei haver nogen Formue. Skeer det oftere, da bør saadan Ungdommens Forførere for sin Ugudelighed at forvises fra Byen.

36.

Disciple, som findes hengivne til Drik, Dobbelt, Slagsmaal, Guds Ords Foragt, Guds Tienestes Forsømmelse og andre skammelige Lyder, men ei rette dem efter een og anden Advarsel, skulde uden all Naade forviises Scholerne, siden det er riimeligt, at de, der i deres Ungdom falde og fremture i saadanne Synder, neppe derefter vorde anderledes, det og maatte være af en skadelig Følge, om slige Mennesker i Fremtiden paa een eller anden Vei skulde søge og finde Adgang til noget Geistligt Embede.

37.

Naar saadanne Disciple ere for slig bekient Liderlighed forviiste een Schole, da maa de ikke antages i en anden, endskiønt og samme kunde være i et andet Stift. — Til hvilken Ende saa ofte en Rector Scholæ giver de fra samme bortviiste Disciple Vidnesbyrd om deres Forhold, da skal hand udtrykkeligen mælde, hvad Aarsag der findes til deres Udgang af Scholen, enten det er for Ubequemhed til at studerere eller og det er for et syndigt og skammeligt Levnet. — Derhos haver og enhver Schole-

Lærer skriftligen at tilmælde Rectori ved vores Kongelige Universitet i Kiøbenhavn, hvergang een eller flere især for et ugudeligt og liderligt Levnet forviises den ham anbefoede Schole, paa det, om saadanne siden skulde give dem under privat Information og derfra søge at vinde Stæd iblandt Studentere, de da kand blive uimodtagne, som allddeles uværdige til at indlemmes i dette Vort Kongelige Universitet.

38.

Ingen Discipel, som haver frequenteret en Latinsk Schole og samme haver forladt, maa antages i en anden Schole, med mindre han medbringer Rectoris skriftlige Dimission fra den forige Schole, at hand ikke for nogen Ugudelighed og syndigt Levnet derfra er bortviist. Understaaer nogen Rector sig herimod at antage nogen forløben Discipel, da straffes hand efter Forordningen af dato 7. April 1694, og hvis nogen Studiosus antager sig een saadan Schole-Person, som enten ingen skriftlig Dimission haver, eller for Liderlighed er bortjaget, som sagt er, og hannem siden ved privat Dimission søger til Universitetet at indsnige, da bøde hand 10 Rdr. til den forurettede Schole og derforuden være relegeret paa eet Aar fra Universitetet.

39.

Beneficia ved Scholerne, hvorved forstaaes alt, hvad som enten af Vore Høisalige Forfædre af Høipriiselig Gavgmildhed dertil er henlagt eller og af andre kand være givet, hvoraf Indkomsterne til fattige Schole-Disciple bør anvendes, skulde paa hvert Sted være under Byens Magistrats samt Proustens og Sogne-Præstens Forvaltning saavelsom under Rectoris Opsyn. Hvilke skulde paa det allernøieste i Agt tage de over saadanne Beneficia giorte Anordninger, Love og Foundationer, saa at de til ingen anden Brug henvendes end den, som de ere tilbeskikkede.

40.

Superintendenterne, som efter Vor Allernaadigste Lovs Bydende bør have flittig Tilsyn og Indseende med Scholerne og med Lærernes Forhold i deres Embeder, samt ogsaa undertiden at prøve Ungdommen, om den saavel i Guds Frygt og Kundskab som i boglige Kunster retteligen underviises, skulde desforuden være forpligtede hvert Aar at igiennemsee Scholernes Regnskaber i deres Stifter, og naar de befindes rigtige, dennem med deres Paaskrift at qvittere. Overalt vilde Vi, at de nøie skulde paaagte, at allevegne rigtigheden omgaaes med Capitalernes Forvaltning, saavelsom med Distributionen af Renter og andre Beneficiis, saa at Enhver nyder den Deel, som hannem med Rette bør og tilkommer.

41.

Saasnaart denne Vor Allernaadigste Forordning om Scholerne er bleven publiceret, skulde Stifts-Befalningsmændene og Biskopperne, hver i sit Stift, straxen eftersee og flittigen undersøge alle Scholernes Fundatzer, Donations-Breve og samtlige dertil hørende Legata. Af disse Breve og Foundationer skulde de inden et Aars Forløb efter denne Vor Allernaadigste Forordnings Publication indsende rigtige og med deres Hænder fidemerede Copier til Vort Kongelig Cancellie, tilligemed en Designation saavel paa bemeldte Breve som endog paa alt, hvad ellers til Scholens Beneficia kan henregnes, og om hvilket ei udi saadanne Breve og Skrifter er ommældet. Ligelydende Copier skulde de og selv beholde, til at forvares i Stifts-Kisten, Stift-Befalnings-Mændene og Biskopperne til Efterretning til ævig Tid. Desforuden skal og ved hvert Stæds Schole være en indrettet Bog, hvorudi de den i Særdeleshed tilhørende Fundatzer, Donations-Breve og Legata rigtigheden skulde være indførte og af Stifts-Befalningsmændene og Biskopen, samt Prousten og Stædets Magistrat verificerede til Under-

retning for Rector og hans Efterkommere, saavel som til aarlig Brug ved de holdende Distributioner.

42.

Magistraten, Prousten og Sogne-Præsten paa hvert Stæd skulde som Scholens Forstandere, under Stifts-Befalningsmandens og Biskopens Indseende, med samlet Raad yderligst og mueligst vigilere for alle Scholens Indkomster og Capitaler, saavel de, som nu bør findes, som de, der efterdags til Scholen af Gudfrygtige Folk kunde vorde legerede, at de blive saaledes udsatte, at de aarlige Renter deraf i rette Tid kunde indkomme, og Capitalerne derhos vorde visse og staae sikkert; alt som de eller deres Arvinger een for alle og alle for een agte dertil som Selv-Skyldener at svare. Og have bemældte Schole-Forstandere aarligen at indsende rigtige Schole-Regnskaber til Stifts-Befalningsmanden og Biskopen til deres Approbation og Qvittering, som sagt er.

43.

De aarlige Distributioner af Beneficiis, som paa visse dertil fastsatte Tider uddeeles, skulde skee offentligten udi Scholerne af Rectore udi eens eller fleeres af Magistraten og Sogne-Præstens, samt Con-Rectoris, Hørernes og heele Scholens Disciplers Næværelse. Paa samme Tider skulde Foundationes, som slige Distributiones vedkommer, ved een af Disciplene lydeligen oplæses. — De, som oppebære Beneficia, skulde udi en egen indrettet Bog derfor egenhændigen qvittere, hvilket, naar saadan Forretning er til Ende, de tilstæde værende Scholens Forstandere tilligemed Rectore skulde med deres Hænders Underskrift verificere.

44.

Hvad de andre Beneficia angaaer, hvilke ikke paa visse Tider een eller tvende Gange om Aaret distribueres, men enten maanedligen, ugentligen eller dagligen i Penge eller

Brød til nødtørftige Schole-Discipler gives, dermed skulde og Biskoperne ved enhver Steds Scholes Forstandere have nøie Opsigt, og kræve rigtig Regnskab og Underretning, at ei anderledes end efter Foundationernes Indhold oprigteligen og i alle Maader upaaklageligen dermed handles. I Særdeleshed ogsaa hvor Convictoria til Disciplenes daglige Spisning ere indrettede, at ei allene ingen dertil antages samme frit at nyde uden de allerskikkeligste, bedst forfremmede og dertil nødtørftige, men endogsaa saadan Indretning skeer og vedligeholdes, at een af Lærerne, Rector, Con-Rector eller een af Hørerne, ved alle Maaltider er overværendes fra Begyndelsen indtil Enden, baade for Øvelsens Skyld over Borde saa og for at holde de Unge til Guds Frygt og all sømmelig og ærbar Skik, imedens de ere forsamlede.

45.

I de Scholer, hvor Stipendia haves, maa ingen Discipel, som nyeligen er indkommen og da først sættes til Studer-ringer tillades at oppebære noget Beneficium, førend han udi samme Schole haver udstanden et halvt Aars Prøve.

De som enten fra andre Scholer eller fra privat Information med nogen forhen forhvervede Fundamentis blive antagne, skulde prøves i det ringeste et fierding Aar, førend de nyde Deel i Stipendiis, paa det mand desto meere kand være forsikret om, at den Hielp, som til Ungdommens beste er henlagt, ikke paa uværdige og ubeqvæmme Subjecta skal spildes.

46.

Naar en Discipel findes forsømmelig i at søge Kirken eller Scholen, samt saa ofte hand antræffes i een eller anden Udyd, da skal hand, saafremt hans Forseelse ei er saa grov, at hand uden Advarsel bør forviises Scholen, miste Endeel af Beneficiis, som og, hvad hand i saa Maade taber, bør antegnes af Rectore og henfalde til Scholen.

47.

Hvor Scholerne formaae det, skulde nødvendige Bøger gives de Disciple, der ere saa aldeeles fattige, at de sig dennem ei selv kunde anskaffe; dog bør dermed have nøie Indseende, at ei andre end de allerfattigste nyde saadant. Og ville Vi Allernaadigst, at herefter skal sættes en billigere Taxt paa Schole-Bøger, hvorom Professores ved vort Universitet skulde gjøre Aftale med dem, som saadanne Bøger holde tilfals. Saa og at de Schole-Præcepta, som efterdags blive trykte eller oplagte, vorde forud, førend noget Exemplar debiteres, taxerede og Priisen paa Titel-Bladet trykket.

48.

I Enhvers Testimonio Scholastico bør og skal sættes, enten hand som fattig af Scholen haver nødt Kost, Klæder og Bøger og andre Beneficia, eller og hand uden nogen Scholens Bekostning alleeneste haver haft Gavn af Informatione publica.

49.

Paa det at Rector ved alle aarlige og maanedlige Distributioner kand holdes desto meere forsikret og have Vished om deres Fortieneste, der skulde oppebære Beneficia, da bør enhver Lecties Lærere medgive sine underhavende Disciple korte skriftlige Attestata om enhvers Vilkor og Forhold. Hvis det ogsaa skulde hende sig, at ved de ordinaires Distributzer fandtes noget Overskud, som ei endeligen maatte henlægges til Capitalens Forbedring, skal det forundes de Disciple, som frem for andre have været flittige og udviist en mærkelig Forbedring i deres Studeringer.

50.

Den Omgang med Chorene om visse Hellige Aftener i Aaret, som hidtil dags har været brugelig, vilde og byde Vi Allernaadigst, at herefter aldeeles skal være afskaffet, i Henseende til at derved langt meere tabes for de Unge

ved den farlige Anledning til een og anden Usømmelighed, end der vindes til deres Nødtørft af den liden Penge-Hielp, som nu om Dage ikkun af faae gives.

Men i den Stæd skulle Scholens Forstandere i enhver Kiøbstæd formaae Byens Indvaanere, saa mange som nogenledes dertil have Efne, at give noget vist til Scholen, een eller tvende Gange om Aaret, og skulde Vedkommende dertil indtegne sig i en egen indrettet Bog. Hvorefter Forstanderne skulde lade indsamle saadan Gave og levere Rectori den til at deeles paa samme Maade, som det hidindtil skeet er med de saa kaldede Discants-Penge og Hellige Afteners Samlinger.

51.

I de Kiøbstæder uden for denne Vor Kongelig Residence, hvor Rectores eller Hørere ere Degne til Kirkerne, befale Vi Allernaadigst, at der strax giøres saadan Anordning, at saadanne Degne nyde all den Deel og Rettighed med Degne-Korn, Offer til Høitider, Brude-Vielser og Barseler, samt alle Slags lovlige Accidentzer, ubeskaaret, som Degnene paa Landet er bevilget, enten det tilforn paa samme Stæder haver været brugeligt eller ikke.

52.

Hvad som enten ved Foundationer eller Vore Høiloflige Forfædres, Kongernes, Forordninger og ellers af Arilds Tid haver været beskikket og henlagt til Schole-Lærernes Løn og Underholdning, være sig Jordegods, Tiender, Jordskyld, Degne-Pensioner og andet, vilde Vi allernaadigst stædse at skal derved forblive. Tiender maae ingen Rector herefter paa længere Tid bortfæste, end medens hand selv er virkeligen in Officio der paa Stæden.

Hvis nogen understaaer sig herimod at gjøre, da skal den, som saadan Fæste-Brev udgiver, strax uden al Naade have forbrudt sit Embede, og den, som Fæste-Brevet har

imodtaget, tiltales af Vor General-Fiscal, som Vores Mandats Overtrædere.

Jordskylden skal Magistraten, som Scholens Forstandere, hos Vedkommende lade indsamle, og, hvor det ei anderledes kan skee, lovligen og paa Vedkommendes Bekostning den inddrive og til rette Tide Rectori levere, saafremt de ei selv dertil ville være ansvarlige, om den ved deres Forsømmelse bliver uvis. Og hvad Degne-Pensionerne anbelanger, hvorover høiligen er bleven klaget, at samme paa mange Stæder heel urigtigen indkommer, hvortil gives Skyld ei alleene paa Degnenes Uvillighed i at betale, men endogsaa paa deres ulige Taxation, i det Eendeel ere for høit ansatte, imod at andre svare mindre end de burde, da som Vor Allernaadigste Lov, Lib. 2 Cap. 15 Art. 13. Pag. 222. befaler, at Degnene overalt aarligen skulde give en vis Pension til Scholerne enten i Korn eller Penge, som skal være den femte Part af deres Korn-Indkomst, saa vilde Vi Allernaadigst, at Stifts-Befalnings-Manden og Biskopen i hvert Stift (hvor sligt ei allereede er skeet) skulde tillige med et hvert Herreds Proust, inden Aar og Dag efter denne Vores Allernaadigste Forordnings Publication, gjøre en rigtig Ligning over alle Degne-Kaldene, og fastsætte den Pension, som enhver Degn billigen bør at give efter sit Kalds Indkomst, nemlig den forbemældte femte Deel af Korn-Indkomsten, uden nogen Henseende til det, som tilforn deraf haver været givet. Og hvis det siden skeer, at nogen Degn vorder forsømmelig i at erlægge sin aarlige Pension til Rectorem inden Jule-Aften, da skal Rector Scholæ det først for Herreds-Prousten angive, som Degnen herom haver at paaminde. Saafremt Betalningen ei derved skulde paafølge, skal det Stifts-Befalningsmanden og Biskopen tilkiendegives, som da bør drage Omsorg for, at Gielden, uden foregaaende Lovmaal og Dom, ved Execution, Suspension eller anden Tvang rigtigen og skadeløs vorder inddreven. Hvorimod, som det fra eet og andet Stift er fornummet, at Degnene ei overalt nyde deres Ret-

tighed af Sognefolkene efter Loven, hvoraf de dog skulde til Scholerne pensere, saa vilde Vi Allernaadigst, at det først skal paa vort Rytter- eller andet forbeholdent Gods andrages for vore der værende Betiente, men paa andet Gods for dets Proprietarier, hvilket naar ei kan hielpe, da skulde Amtmændene i hvert Amt være forpligtede at være dennem herudi til Hielp, og saasnart saadant vorder befunden, at befale Herreds- og Birke-Fogderne hos de u-villige Bønder og andre at forskaffe Degnene, hvad dennem i Følge af vor Allernaadigste Lovs 2 Bogs 15 Cap. 10. og 13. Art. retteligen bør ydes og gives.

53.

Schole-Huuset, saavelsom Lærernes Boeliger paa hvert Stæd, skulde stedse holdes i god og forsvarlig Hævd. Hvad Bygning og Reparation derpaa bør skee til Fornødenhed, skal Magistraten, efter Rectoris Scholæ skriftlige Requisition, ved Kirke-Værgene lade besørge. Og skulde Superintendenterne og vedkommende Prouster dermed fornemmeligen have god Opsyn, at med saadanne Huuses, ligesaavel som med Kirkernes, Vedligeholdelse, skeer hvad Ret er.

54.

Denne Vor Allernaadigste Anordning byde og befale Vi hermed Alle Vedkommende, saa vidt enhver vedkommer, med den Fliid og Troeskab, hvilken de ere pligtige, allerunderdanigst at efterleve. I Særdeeleshed vilde Vi, at Biskopperne med saadan Fliid og Nidkiærhed derover skulde holde, som de for den Høieste Gud og Os agte at forsvare.

I. Rosenkrantz.

C. W. Worm.

Th. Bartholin.

H. Gram.

Skjønt ovenstaaende Forslag var udarbejdet med Flid og Skjønsomhed, synes det dog i sin Helhed ikke at have vundet Kongens Bifald. Vi lære hans Stemning at kjende

af hans Breve til Geh. Rd. J. L. Holstein, der paa dette Tidspunkt havde afløst Rosenkrantz som Oversekretær i Kancelliet. Den 27. Sept. 1736 skrev Kongen nemlig til Holstein: »Vi sende Ham herved Udkastet (»das Scriptum«) fra Geh. Rd. Rosenkrantz og øvrige Komitterede. Vi forlange at vide Hans Tanker derom, og om Han ikke finder det rigtigt, at det endnu bliver gennemgaaet af andre i saadanne Sager mere erfarne Folk. Det lader næsten, som den sande og virksomme Kristendom skulde blive det sidste i Skolerne, idet Katekismus under Opregning af de Bøger, som skulle bruges i Skolerne, kommer allersidst¹⁾«.

Det er ikke bekendt, hvad Holstein har svaret; men i saadanne Sager plejede han ikke at sige Kongen imod. Det er derfor vel næppe rimeligt, at han har gjort Kongen opmærksom paa, at dennes Dom om Forslaget var ubillig, da han ikke havde taget tilstrækkeligt Hensyn til Boglisten, eller til, at det i § 12 forudsættes, at Børnene, allerede inden de kom i Latinskolen, havde lært den danske Katekismus uden ad, og at der i § 17 foreskrives daglig Lovsang samt Oplæsning og Forklaring af et Kapitel i Bibelen. I ethvert Tilfælde blev Kongen ved sit og skrev atter 2. Okt. s. A. til Holstein: »I Udkastet angaaende de latinske Skoler er Gudsfrygt og Katekismus det sidste, hvilket dog billig burde have været det første. Stiftamtmanden er ogsaa bleven forglemt derved; han skal dog have Tilsyn dermed lige saa fuldt som Biskoppen. Det vil ogsaa være fornødent, at det Papir, som Biskoppen en Gang indleverede, bliver ledt frem igjen, hvoraf Han kan se, hvilke Skoler der skal blive bestaaende, og hvilke ikke. Hofprædikant Pontoppidan kan privat gennemgaa dette (»Udkastet) og indlevere sine Betænkninger derover. Hersleb vilde heller ikke have været ubekvem dertil; men da han er saa langt borte, vilde Værket derved blive for meget opholdt. Derefter kan Justitsraad Hojer ogsaa gennemgaa

¹⁾ Rørdom, Hist. Saml. og Studier II, 237—8.

det og indlevere sin Betænkning. Altsaa vil Han med det snarest sende det til begge de nævnte. Angaaende Revision af de Bøger, som skulle trykkes, var det vel godt, om det blev ordnet. Han kan vel derfor lade opsætte en Ordre til Biskoppen, saaledes som han sidst har foreslaaet os det¹⁾«.

Den nævnte Ordre til Biskoppen er ikke funden, heller ikke Pontoppidans Betænkning, derimod have vi Hojers, baade en udførlig Skrivelse af 3. Jan. 1737 til Kongen, hvori han mere i Almindelighed udvikler sine Anskuelser om Latinskolenes Reform²⁾, og tillige Forslag til en Række Ændringer og Tilføjelser til Kommissionens Udkast Disse Ændringsforslag, der vise, med hvor stor Interesse Hojer omfattede Sagen, følge her, saa meget mere som de blev af ikke ringe Betydning for Sagens Gang.

Notanda ved Forordningen om det Latinske Skole-Væsens Forbedring.

Koncept med And. Hojers Haand i Kallske Saml. 118 Fol.

In Proœmio.

p. 1 circa med. Kunde det Ord allernaadigst, som trej Gange i tree Linier repeteris, vel den mellemste eller de toe sidste Gange spares.

At bequæmgjøre sig. Melius: at gjøre sig bequæm.

Ante § 1 kunde følgende Paragraphi indrykkes.

1.

Som der hidtil paa mange Stæder har været smaae Latinske Skoler, der foruden Rectore neppe med en Hører har været forsiufnede; og Vi allernaadigst befinde, at slige Skoeler ey letteligen kand tiene til Disciplernes retskafne og tilstrekkelige Forfremmelse; Os og allerunderdanigst er blefven forestillet, at den stoore Mængde af Trivial-Skoeler

¹⁾ Rørdam, anf. Skr. II, 240—1.

²⁾ Rørdam, anf. Skr. IV, 494—503.

næsten i hver Kiøbsted er baade Landet og Studeringerne til større Skade og Hinder end Fordeel og Opkomst: Saa ville Vi allernaadigst, at de i Vore Riger nu værende mange Skoeler skal reduceres til saadant et Antal, som i hvert Stift kand eragtes tilstrekkelig, og at de latinske Skoeler, som beholdes, skal være paa de beste og meest belejlige Stæder, og med saa mange Indkomster forsiufnede, at der i enhver Skoele kand være foruden Rectore en dygtig Conrector og fornødne Hørere, alle saaledes aflagte, at de kand have Lyst at blive deris Lifstiid ved Skole Væsenet, og ey strax at stræbe efter andet Kald.

2.

Som Vi nu saaledis ere betænkte allernaadigst at se Skole-Betientere med fornøden og tilstrekkelig Underhold forsyfnede, og Rectores samt Conrectores satte j den Stand, at de kan være distinguished fra Skolemesterne, hvorom vor Lovs 2 Bogs 18de Capittel, helst i dens 2 Articul, taler; Vi og ansee saadanne Skoele-Embeder, der først danner Ungdommen og legger Grundvolden til dens gode og slette Sentiments, for saa vigtige, at Vi self vil være forsikrede, hvem dertil befordres: Saa vil Vi allernaadigst self efterdags kalde og beskikke Rectores og Conrectores i alle Latinske Skoeler i begge vore Riger, effter at Vi have ladet baade fra Universitetet og fra Biscopen i Stiftet indhente deris allerunderdanigste Erklæringer om de Supplicanters Capacität, Lærdom og Duelighed, samt exemplariske Lefnet, som derom anholde. Hvorefter Vi allernaadigst vilde, at Rectores og Conrectores skall, ligesom Præster og Capellaner, ved deres Kaldsbrefs Antagelse aflegge til Os deris allerunderdanigste Troeskabs Eed, og siden for Bispen den Æd, som i Vores Ritual er anbefalet.

p. 2 i Forslagets § 1.

Pro: maae ingen antages, melius: maae ingen foreslaaes eller Os allerunderdanigst enten af Vores Universitet eller Bisperne recommenderis.

p. 2 ad Forslagets § 2.

Omittantur verba: hvor Conrector er.

Pro: herefter allerunderdanigst søger vor allernaadigste Confirmation paa eet eller andet ham meddeelt Kaldsbref til deslige Embede; melius: herefter allerunderdanigst søger deslige Embede.

p. 3 § 3.

Pro: Naar de Præster eller andre annecteret til sit Embede. Ponatur: Naar de Præster, som kunde være benaadede med at lade oppebærge et Rectorats eller Conrectorats Indkomster, ved Døden afgaae, eller anden Stæds hen forflyttes, vil Vi over saadanne Rectoraters eller Conrectoraters Indkomster self disponere, som Vi det til Skolevæsenets beste tienligst eragte.

Pro: thi med dennem forbliver det herefter, som hidtil. Ponatur: Thi med dem forbliver det efter Vores derom giørende Anordning.

§ 4.

Hørerne i Skolen eller de saa kallede Collegæ beskikkes saaledis, at Rector allerunderdanigst dertil foreslaaer trej eller flere Subiecta, som have gode Testimonia om deris Lærdom og skikkelige Lefnet baade fra Universitetet og Bispen, i hvis Distrikt de sig have opholdet. Af hvilke Vi da allernaadigst vil kalde den, som Vi for den beste og tienligste eragte.

§ 5 et 6.

Da Skolerne ey kan være tient med ofte at skifte Lærere, tilmed en rætskaffen Skole-Lærere behøver langt anden slags Lærdom og at anvende sin Tid paa andre Ting, end der til Præste-Embede eller Verdslige Bestillinger udkræves, saa ville Vi allernaadigst, at Collegæ i Skolerne efterdags legge Vind paa at fortiene at ascendere til Conrectorater og Rectorater. Men at ingen Rector, Conrector eller anden

Lærer i Skoelen maae søge nogen anden Bestilling uden af meget vigtige og besynderlige Aarsager, som da af Bispen og Stedets Øfrighed bør attesteres; og Hørerne ey, førend de har tient ulasteligen 4 Aar i det mindste. Siden Vi dog har den allernaadigste Forsorg for Skolerne, at deris Lærere efterdags kand bedre end hidtil, og til Fornødenhed, subsistere.

§ 7.

Bliver uforandret indtil de Ord: Conrectores, som af Biskopen etc. usqve ad finem. Quorum loco ponatur: Conrectores, som bør være Rectori subordonerede og assistere ham i alt til Skolens Beste, skall være forpligtede at beviise Rectori all Ærbødighed, at aftale alle Ting, deris Information angaaende, med hannem, og intet at foretage sig, uden at give ham det tilkiende. Men i det øfrige staaer de selv for deres Opførsel og Underviisning til Ansvar, have og den Magt og bør være pligtige, hvad de befinde at kunde være Ungdommen eller Skolen til Skade, først for Rectore og, om det skulde videre fornødiges, for Bispen at andrage til paafølgende Undersøgning og Forbedring.

§ 8.

Pro: eller dadle, ponatur: eller offentligen og i andres Paahør at dadle.

Pro: tredie Gang haver Rector Magt, ad finem, ponatur: tredie Gang bør Bispen efter Sagens Undersøgelse og lovlig Omgang, dog uden formelig Process, enten forviise saadan en Hører af Skolen, eller efter en til Rectori giordte Afbedelse og større Penge-Straf at beholde ham fremdeeles i Embedet, om han dertil er ræt tienlig. Skulde ellers en Hører Skolen forviises, berættes Os det strax af Bispen, og forholdes da med en andens Beskikkelse, som før er meldt.

§ 9.

Deleantur verba: eller i de smaae Skoler uden Sogne-Præstens Tilladelse.

Pro: Reiser og nogen Collega, ponatur: Reiser og nogen Conrector eller Collega.

§ 10.

Post: maatte være forbundne, ponatur: Hvilke Prædikener Vi dog allernaadigst vilde, at Superintendenterne efterdags, om mueligt, besørge forsynet ved de i Staden værende Candidatis Ministerii, som derved til Nøtte sig kand øve. Paa det Hørerne ey skulde hindres i deris Skoleforretninger og dertil behøvende Studeringer.

In fine addatur: Med mindre Stifts-Amptmanden og Superintendenten det af betydelige Omstændigheder og gyldige Aarsager en eller anden Hører tillade og skriftligen bevidne, hvorfor de finde det Hørerne gavnligt, og Skolen uskadeligt.

§ 11 og 12.

Bliver uforandret.

§ 13.

Bliver uforandret indtil de Ord: ville Vi allernaadigst, at Rectores. Ponatur: Ville Vi allernaadigst, at ey alleene Rectores self nøye paa agter alle i Skolen værende Disciplers Forfremmelse i deres Studeringer, og om nogens Brøst findes, da Aarsagerne dertil; men Vi ville i særdeleshed allvorligen, at efterdags ved de offentlige Examina, som Vi siden allernaadigst anordne, holdes en besynderlig Prøvelse over Disciplernes Ingenia. Hvortil samtlige Skolens Forstandere, Dagen efter at Examen er sluttet, sig bør forsamle, og med Rectore og Conrectore overlægge og beslutte, hvilke Discipler der i Skoelen maae forblive, eller bør afviises, og bør Rector saavelsom Conrector og en hver Hører paa sin Samvittighed skriftligen anmælde, hvad

Haab han har om en hver af sine Discipler; og derefter Barnets Forhold in Examine, i Prøve-Bogen gjordte Exercitia og alle andre Omstændigheder nøye overvejer, og derefter tages skriftlig Sluttning, om nogen og hvem af Skoelen bør hiemviises, paa det Rector ey alleene derfor af Forældrene skulde hades. Ved de første og underste Classer kand et Barn, som ey synderlig tiltager, efter allvorlig Formaning baade til Barnet og Forældrene om større Fliid og Vindskibelighed, endnu beholdes til nærmeste Examen, om der synes at være Haab om Forbedring. Men enten Brøsten reiser sig af slet Nemme eller særdeeles Ulyst til Studeringer, og slig gjordte Paamindelse een og anden Gang intet haver frugtet, saa skall Barnet til Forældrene eller Formynderne hiemsendes, og i det mindste aldeeles ingen efterdags til Mester-Lectien admitteres, som mand ey kand være forvissset om, at hand kand opnaae det af Os siden foresadte Maal.

Disse tvende §^{phi} insereres efter 13.

Vi ville derfor allernaadigst, at efterdags hvert halve Aar, nemlig strax Ugen efter Paaske og Mikkelsdag, i alle Latinske Skoler skal holdes offentlige Examina, som hver Mand kunde paahøre, og hvortil Rector lader alle i Byen boende Fornemme, i særdeleshed Stifts Amptmanden og Biscopen |: om de ere tilstæde :| samt Byens Cleresie og Magistrat, saa mange deraf ere studerede, ved tvende Discipler invitere. Hvor da ethvert Barn offentlig af Rectore og Lærerne tilspørges og prøves i alle de Ting, som de informeres i, saa og hvert Barn bør der offentlig, imedens en anden Classe examineres, i en dertil havende aparte Prøve-Bog giøre en Prøve-Styl, eftersom Biscopen eller den Øverste af Geistligheden dem i hver Classe foresætter. Hvilken Prøve-Stilebog siden ved Ingeniorum Prøvelse med skall tages i Consideration, og derfor være foran med Barnets Nafn, samt under Stylen med Dag og Dato forsynet, og siden giemmes indtil nærmeste Examen,

ja og endelig til Academiet med Disciplen ved hans Demiss forsendes. I disse Examinibus skulde Geistligheden og enhver af de inviterede have Magt selv at erfare, om de ere vel underviiste, eller om de har lært det uden ad, hvad de svare. Ligesom og den fornemste, der er tilstæde, skall sige Examinatori, hvad for et Stykke eller Capittel af den tracterede Auctore eller Bog der skall foretages. Og saaledes skal alle Lectier, alle Classer igiennem, offentlig examineres, og Examen altsaa continuere saa mange Dage, som behøves, at en hver Disciple kand give Prøve af alt, hvad han haver lært. Ligesom og Rector og Conrector maae lade nogle af deres Lectier ved Examens Begyndelse og Ende, eller og hver Dag, holde smaae Orationer paa Dansk, Latin og Græsk, om de have saadanne Discipler, som dertil ere bequæmme, paa det andre derved kunde opmuntres, og Ungdommen øves i at tale offentlig uden usømmelig Undseelse.

§.

Som Erfarenhed viiser, at de ved Skoelerne af Vore højstsalige Forfædre og andre i en gudelig Henseende stiftede Stipendia hidtil har lokket en Deel fattige Folk, endog Bønder, til at søge at faae deris Børn i Skoelen, baade for selv at lettes for en Deel af den Byrde, som Børnenes Opfødelse medfører, dels for at befrie saadant et Barn for det ved andre Stænder mødende Arbejde. Hvorover Skolerne og siden Vores Universitæt med endeel ey alleene fattige, men ofte derhos til Studeringer lidet bequæmme og ilde optugtede, og iblandt til stoore Udyder, i det mindste til et foragtelig Tiggerie, vandte Persohner bebyrdes, hvilke dog kunde bedre have tient Fædrenelandet, om de ved en Profession eller Handverk, Søefarten, ja i Bondestanden var forblevne. Saa vil Vi allernaadigst, at efterdags ingen ringe Borgeres, Landsbye Degns, Substituts, Handverksmands, Bondes eller anden ringe og fattig Mands Søn i en Latinsk Skoele maae antages, med mindre han

selv har Efne til at holde sig i Skoelen og ved Universitætet, eller og det befindes, at han med et usædvanligt Ingenio er begavet, og til Studering frem for andre bequæm. Til den Ende bør en hver Rector, førend han efterdags i Skoelen antager slige fattige Børn, forsyne sig med Præstens eller andre fornuftige Mænds Attest om Barnets store Nemme og gode Apparencer, da det paa et Aar eller i det høyeste 2 ved Skolen paa Prøve kand beholdes, indtil det ved de aarlige tvende Examina og Ingeniorum Prøvelse af vedkommende befindes at have frem for andre besynderlige til Studering fornødne Naturens Gaver, i hvilken Fald det i Skoelen maae forblive. Men alle andre fattige Børn af ovenmældte Stand og Vilkaar bør hiemviises, at lære noget andet, hvorved de kand tiene Fædernelandet. Skulde nogen Rector alligevel understaae sig efterdags at antage slige fattige, som ved Depositzen paa Academiet befandtes gandske ordinaire af Ingenio og Profectibus, skall han være pligtig, self paa egen Bekostning at underholde saadan en fattig Student paa Universitætet i toe Aar (vel ita: skall han derfor til Universitættets Casse betale 20 Rd., som Biscopen efter Universitættets Paastand af hans visse Løn strax lader indeholde).

§ 14.

Deleantur verba: Rectores vel see dem for, hvem de betroee en Collegæ eller Hørers Embede, samt —

15.

Kand blive uforandret.

§ 16.

Post: Ugudelighed, adde: især Løgn, Banden og motvillig Ulydighed.

Verba: thi en kand have et tungt Nemme, usque ad: det meget bedre, omittatur, som et i en Forordning unødig Raisonnement.

§ 17.

Post: sine Disciple, addatur: og derhos tilholde dem, helst i de øverste Classer, dagligen nogle det oplæste at repetere, og, hvad de deraf baade in Credendis og Agendis have fattet, at forklare. Baade paa det Disciplerne give saa meget bedre Agt paa det, som læses, saa og at de efter Haanden vænnes til at tale frimodigen og med Skriftens Ord om det, som en hver Christen burde viide og iagttage.

Denne § insereres efter den 17de.

Men som alle Skoeler bør være den hellig Aands Verkstæder, saa bør alle Lærere i Skoelerne med all Fliid efter den Efne, som Gud giver dem, stræbe at plante ey alleene Lærdom, maa fornemmeligen og Guds sande Frygt i Disciplernes Hierter. De bør derfor ey aleene offentlig lære dem Guds aabenbarede Sandheder og Salighedens Vey og Orden troeligen, men og flittig i Eenrum handle med en hver af dem efter hans Siæles Tilstand, om hvilken de flittig og med største Omhyggelighed haver at erkyndige, dog saa at de for alle Ting indplanter Ungdommen en redelig Oprigtighed og en inderlig Afsky for all Skrømt, Hyklerie og Falskhed. Finde de nogen, hos hvilke Guds Aands og Naades Virkning kraftiger yttres sig end hos andre, dem bør de med ald Fliid antage sig, at det Gode hos dem maatte blive bestandig, og de kunde tiene til at opmuntre andre. Fornemmeligst bør de indprente Ungdommen, at Naturens allerbeste Gaver uden Naaden er des mere fordømmelige, og at all naturlig Viisdom og Dyd, ihvor stoor den er, intet duer for Gud, om den ikke af Naaden helliges, og at alt, hvad der skeer af Begiærlighed til Ære, Berømmelse eller anden Fordeel, og ikke af Kiærlighed til Gud, er for Gud syndigt, om det end hos Hedninger var Grunden til alle deris formeente Dyder. Derfor skall de flittigen formane deres Discipler til Bøn og fortroeligen i deris Hierte at foredrage Gud all deris Nød. Til hvilken Ende Lærerne iblandt, endog i Skolen, bør for-

andre de sædvanlige foreskrefne Bønners Ord, og bede Gud med Børnene om det fornødne i eenfoldige Ord, som Børnene kand skionne ey være efter en Formular. Endelig bør de og flittigen forklare deres Disciple de i Kirken og Skolen sædvanlige Psalmer og Bønner, paa det de [kand] viide deris rætte Meeniug, og ey læse eller siunge dem uden Forstand og vedbørlig Eftertanke.

§ 18.

Verba: Thi hvo der først veed ham bekienkte, delectantur, som et Raisonnement.

Post: kand have betient sig af. Addi posset: Derimod bør de viise deres Discipler ethvert latinsk Ords rætte Meening og de deraf sammen satte Phrasers sande Brug, saa at de ey forderver Stylen ved mange sammen sankede Phraser, som oftest gjør Meeningen meere uforstaalig.

Pro: 5 à 6 danske Linier, ponatur: nogle danske Linier.

§ 19.

In fine addatur: Til den Ende bør de i særdeleshed strax i de underste Classer flittig øves i Regnekonsten, saa og i alle Disciplers Paahør at recitere de bibelske eller andre Historier, som de have lært, og derover at gjøre en eller anden Reflexion, paa det ved slige Øvelser deres Forstand skiærpes, Disciplerne opmuntres at certere med hinanden, og Lærerne altsaa faae saa meget vissere Lejlighed at dømme om Disciplernes, endog de yngstes og fattigstes, Nemme og naturlige Gaver, som til Ingeniorum Prøvelse nødvendigen erfordres.

§ 21.

Pro: da eftersom Lectierne at gjøre dem alle lige, ponatur: da eftersom Lectierne ey ere eller blive overalt lige.

Post § 21 inseratur.

Saasom Vi allernaadigst ville, at efterdags ingen ved vores Universitæt maae som Student imodtages, der ey efter Lovens II B. 20 Cap. 3 Articuli og vores Vores Universitætet gifne Ny Fundatzes 27 og 28 Articuli kand skrive et latinsk exercitium extemporaneum uden vitiis, ferdig forstaae de i Skolerne sædvanlige latinske Auctores, og nogenledes ferdig tale Latin, saa og forstaae det Græske Nye Testament, og |: om han vil studere Theologien :| analysere de 4 første Capitler in Genesi eller 1 Samuels Bog, in Examine Artium giøre tilbørlig Reede for Arithmetica, Geographia, Historia Biblica, Universali et Patriæ, samt for fundamentis Philosophiæ Instrumentalis et Practicæ; men fornemmelig der ey veed Theologiens Hoved-Stykker og Grundvold, samt Ordine salutis og de fornemste Dictis probantibus. Paa det og Examinatores ved Universtitætet saa meget nøjere herpaa kunde agte, skall en hver Rector, eller fra hvem Disciplene dimitteres, i sit Testimonio specificere, hvad Disciplene haver lært, efter hvilke Bøger, hvor meget han i hver Videnskab kan præstere; og dertil føye, hvorlænge han har gaaet i Skole, hvem hans Forældre og hvorledes hans Vilkaar de er. Endelig skal Rector med sende hans Prøve-Bog, hvori hans Exercitia ved de offentlige Examinibus i det mindste i de sidste 2 Aar er indført, paa det at Examinatores saa meget bedre om hans Nemme og Profectibus i samme Tiid kunde dømme.

§ 22.

Catechismus minor Lutheri paa Dansk med den Forklaring, som nu eller herefter i Riget bruges. Deleatur: Erasmi Civilitas Morum.

Post: Exercitia Styli, addatur: Og skulle alle disse Bøger, som i de underste Classer tracteres, være paa Dansk, og ikke paa Latin, alleene de gamle Auctores undtagne, som deri læses.

Udi de mellemste Lectier.

Pro: Catechesis Major, ponatur: En god Forklaring over Catechismum, eller et kort dansk Compendium Theologiæ theticæ et practicæ.

Udi de øverste Lectier.

Pro: Definitiones Theologicæ et Compendium Theologiæ moralis, ita: Compendium Theologiæ Theticæ, Practicæ et Characteristicæ, som enten strax kunde foreslaaes eller af Facultate Theologica og vore Hofpredikantere forferdiges. Compendium Jurisprudentiæ Danicæ, hvori Lovens Talemaader og Termini Juridici maae beholdes og forklares.

In fine § 22 addatur:

Af disse her opreignede Discipliner og Bøger ville Vi ey, at Ungdommen meere skall lære uden ad, end uforbigængelig er nødvendigt, og det ey før de ret grundig forstaae, og med andre Ord der for kan gjøre reede. Men tvertimod ville Vi, at Catechismus og Theologien i de underste og mellemste Classer, saa og alle Præcepta i de underste Classer, og Grammatica Latina, ja og Græca og Ebræa, saa snart det kan lade gjøre, skall være paa Dansk, paa det Disciplerne den med saa meget ringere Møye kan forstaae og fatte. Til hvilken Ende vi allernaadigst ville, at de, som Vi det anbefalet have eller anbefalendes vorder, slige Compendia med største Fliid og paa det forderligste forfærdiger. Ligesom Vi og allernaadigst ere betænkt paa at lade i alle andre Discipliner nye Compendia og Præcepta saa snart mueligt forfatte¹⁾.

§ 24—29.

Kand blive uforandrede.

¹⁾ I Stedet for det sidste Afsnit havde Hojer først vidtløftig opregnet de Fag, i hvilke ny Lærebøger burde forfattes, t. Ex. under Historie: Bibelske-, Verdens-, Kirke- og Fædrelandshistorie. Jfr. S. 528 ff.

§ 30.

Ab initio sic: I Skolerne skall Catechismus og Theologien dagligen læres og desuden eengang ugentlig etc.

In fine addatur: Ved de ugentlige Catechisationer i Kirken fremtræder Skolens Classer, Mester-Lectien undtagen, tillige med andre Børn i Kirken, og examineres med dem, naar ingen Skolegang i den Tid er brugelig.

§ 32 in fine addatur:

Til hvilken Ende Vi og vil lade forfærdige en dansk Anviisning til skikkelige og gode Sæder, i stæden for den i Skolerne hidtil brugte gamle latinske Bog de Civilitate morum. Lærerne bør og foregaae Børnene deri med et gott Exempel og vogte sig for all Grovhed i Ord og Fagter.

§ 33.

Post: Augusti Maaned, inseratur: Viidere ferias skall og maae ingen Rector eller Lærer tilstæde, undtagen de i Skolerne sædvanlige fri Timer, helst om Onsdag og Fredag Eftermiddag, hvor de ere brugelige; dog at de før indskrenkes end extenderes. Saa og om efter de store Examina de nye indkommene Discipler vilde paa engang udbede en Eftermiddags Frihed for den Classe, som de sættes i.

§ 34 og 35.

Blive uforandrede.

§ 36.

Post: Slagsmaal, adde: Banden, Lyven.

In fine addatur: Thi bør Lærerne her paa nøye at agte, og ey tilstæde Børnene Kort-spil, Tærning eller slig Leeg, som ey tiener til Motion, enten hiemme eller andensteds. Ligesom de og bør self gaae dem i alle Ting for med et got Exempel, og i særdeleshed ey forarge dem med Banden og Sværgen. Skulde nogen Lærer, hvem han er, mod For-

haabning sig hermed forsee, bør han af Rectore eller Bispen een og anden Gang i Eenrum formanes, og efter Forseelsens Beskaffenhed mulcteres; men om han tiere falder i samme Last, da efter Sagens foregaaende Undersøgning og befundne Sandhed af Bispen foreviises Skolen, og Os derom refereres, som før er befalet. Og ville Vi allernaadigst, at ingen Rector, Conrector eller Collega skall tie med nogen Lærer, som sig med Sværge og Banden eller slige forargelige, publique Synder forseer, men strax give det Bispen eller Rectori tilkiende, under saadan Straf, som Bispen ham kunde tilfinde, om det ham overbeviises at have fortaugt slige ham vitterlige Ugudeligheder at anmælde.

§ 37—44.

Blive uforandrede.

§ 45.

In fine addatur: Paa det og alting her efterdags saa meget tilforladeligere maatte tilgaae, skall der ved den af Os allernaadigst anbefalede Ingeniorum Prøve efter hvert Examine publico af samptlige Skoelens Lærere proponeris, hvem der af deris Discipler er mest værdig og trængende til Skoelens Stipendia og Beneficia, og da af Bispen, om han er tilstæde, og Skolens Forstandere determineris, hvilke Discipler dertil kand admitteris, og hvor meget de skal nyde. Saasom Vi allernaadigst ville, at Fundatorum Intention nøye skall efterlefves, og i det øfrige ingen formuende til beneficia admitteris, saa længe der ere uformuende, som dem kunde behøve og meritere. Skulde der da af Skoelens Stipendiis blive noget Overskud, kand Bispen med Skoelens Forstandere og Rectore overveye, om og hvor meget de fattige og gode Ingeniis ved deres Dimis fra Skoelen kunde medgives, for at kiøbe sig de paa Akademiet fornødne Bøger og til nogen Hielp i Begyndelsen.

§ 46 til 51

bliver uforandret.

§ 52.

Pro: tiltales af vor General Fiscal som Vores Mandats Overtrædere, poni posset: have samme Fæste Bref strax forbrudt, i hvem det og paa æsker, [enten] Fæste Brevets Udgivere lefver eller er død. Og bør desuden ingen Fæste Bref gielde længere, end den lefver og er i Embedet, som det haver udgivet, under hvad Prætext det end maatte være.

Reliqua ad finem vsque non mutantur.

Højers ovenstaaende Ændringsforslag ere i flere Henseender karakteriske. Her, som paa saa mange andre Punkter, viser han sig som Fremtidens Mand. Der er Frøkorn i hans Forslag, som først i en langt senere Tid skulde komme til Udvikling og Modenhed, ja tildels endnu vente paa at vise deres Spirekraft; og der er andet i Forslaget, der vidner om en hos en saa klog Mand mærkelig Idealisme. Dertil regne vi ikke blot Ytringen om, at Latinskolerne skulde være den Helligaands Værksteder, men ogsaa Planen om, at Lærerne ved Skolerne skulde være saaledes stillede, at de hele deres Levetid kunde blive ved Skolegjerningen. Havde Hojer haft Lejlighed til at gennemgaa de til Kommissionen indkomne Beretninger om Skolernes Midler og øvrige Forhold, saa havde han vel næppe povet sig saa vidt ud i sine Reformforslag. Det var jo for øvrigt en egen Sag, at en Mand udenfor den kongl. Kommission lavede saa meget om paa dennes Forslag, som Hojer gjorde. For at dække derover var det formodentlig, at Holstein ikke umiddelbart tilstillede Kommissionen Højers Ændringer, men en med Holsteins egen Haand tagen Afskrift af samme, med Paalæg om efter Kongens Villie at indarbejde disse Ændringer i Kommissionens ovf. S. 438 ff. meddelte »Forslag« til en Forordning.

Af et Brev, dat. 23. Jan. 1737, til Holstein fra Kongen ses nemlig, at denne var vel tilfreds med Pontoppidans og Højers Bemærkninger og ønskede dem tagne til Følge.

»Vi have — siger han — forhen antydnet, hvad der synes os det vigtigste« — nemlig Paavirkningen af Ungdommen i kristelig Henseende, som Hojer særlig havde fremhævet. »Hojer og Pontoppidan adskille sig kun i ét vigtigt Punkt, hvilket er den latinske Katekismus; deri ere Vi dog mere af Pontoppidans end af Hojers Mening«¹⁾. Da sidstnævnte havde anbefalet Brugen af den danske Katekismus, maa Pontoppidan vel have holdt paa den latinske. Den 9. Febr. s. A. skrev Kongen til Holstein: »Papirerne angaaende Latinskolerne sende vi Ham tilbage; Vi have ikke idag Tid til at læse den. Han kan først endnu en Gang tale med Hojer derom og siden sende os dem igjen.« Dette maa vist være sket snart efter; thi d. 13. Febr. skriver Kongen: »Vi sende Ham herved de Sager, Han sidst tilstillede Os. Vi finde det angaaende de latinske Skoler ret godt affattet, og Han kan nu lade det expedere som en Resolution eller Forordning, saa ville Vi endnu en Gang gennemlæse det, før Vi skrive under; thi i en Sag af den Vigtighed kan man ikke ofte nok overveje det«²⁾.

Da det vilde tage Tid at faa de paatænkte ny Skolebøger udarbejdede, blev denne Sag først tagen for. Det er kjendeligt, at Hojer har givet Anvisningen, skjønt det af Kongen approberede Forslag foreligger renskrevet med J. L. Holsteins Haand, ligesom Tilfældet er med Hojers Ændringsforslag til Kommissionens Udkast til en Skoleforordning. — Forslaget lyder, som følger:

Nye Præcepta til de latinske Skoler.

1. Præcepta Theologiæ naturalis hører saavel, quoad Theoriam, til Ontologien som, quoad Practica, til Philosophiam Practicam, og ellers certo modo med til Theologien.

¹⁾ Rørdam, Hist. Saml. og Studier II, 258.

²⁾ Rørdam, anf. Skr. II, 261—62.

Kunde Hr. Professor Reus anbefalis og derom med de tvende Justitz Raader Hojer og Thestrup conferere, saaledis at de ej alleene igiennem læser dem, men ogsaa alle tree med deris Underskrift approberer dem.

2. *Compendium Theologiæ Theticæ et Practicæ nec non Characteristicæ.* Som forklarer den Evangeliske Religions Hoved-Lærdomme, Salighedens Vey og Orden paa Guds og Menniskens Side, Siælens adskillige Tilstand, og de ved enhver Tilstand sig yttrende Ind- og Udvortis Kiendetegne; Alt saa meeget mueligt med Skriftens og de her i Riigerne reciperede Symbolske Bøgers egne Ord og Talemaader, uden alt for mange ufor nødne Terminis Philosophicis, og hvad ellers kand høre til Theologiam Scholasticam.

Kunde Facultati Theologicæ tilligemed Prof. Extraord. Leth og Hoff-Prædikantere anbefalis at forfatte, igien-nemgaa, og hvor de ej vare eenige, da per majora at afgjøre, hvad der skulde sættis.

3. *Compendium Jurisprudentiæ Danicæ*, hvori Lovens Ord og Termini Juridici Danici maatte beholdis, endog i Latinen indfør is og forklaris.

Kunde Facultati Juridicæ anbefalis.

4. *Præcepta Onthologiæ Logicæ.*

Hr. Justitz Raad Thestrup som Prof. Logices.

5. *Præcepta Philosophiæ Moralis* med de dertil hørende Sciencer, saa og Politicæ universalis et particularis.

Justitz Raad Hojer som Prof. Jurisprud. Naturalis.

6. *Præcepta Geographiæ et Historiæ Universalis, Ecclesiasticæ et Patriæ.*

Justitz Raad Gram.

7. Anviisning til maneerlige Sæder j stæden for Erasmi gamle Bog de civilitate morum kunde paa dansk eller latin forfattis ad imitationem af den j Halle trykte liden tyske Bog.

Dette kunde Rector Schade her j K.havn eller Rector Falster j Riibe forfatte.

8. En dansk latinsk Grammatic, hvor Langes Grammatic kunde legges til Fundament.

Rector j Bergen Assessor Steensen eller R. Falster.

9. En dansk grædsk Grammatic.

Justitz Raad Gram eller en Rector, som hand dertil best eragter, under hans revision.

Til at censurere disse Præcepta Philosophica, og paa det de vel med hinanden maatte overens stemme, kunde Justitz Raaderne og Professores Hojer, Gram og Thestrup beordres.

10. Præcepta Arithmetica, Geometr. og andre Mathemath: maa være grundige, tydelige og korte.

Professores Mathemathum Ramus og Horrebow kunde dem forfærdige eller de beste foreslaae.

Kongens egenhændig paategnede Approbation følger:

Dette forrestaaende aproberer vi i alt hermed, og vil, at herefter expeditionen til vedkommende maa obsettis.

Friederichsberg d. 20ten Febr. A. 1737.

Christian R¹).

I Henhold til Kongens saaledes udtalte Villie udgik derpaa under 25. Febr. en Række Ordre til de forskellige, hvem Arbejdet var tiltænkt²).

Nu var der tilsyneladende kommen Fart i Tingene. Kommissionen havde maattet indarbejde alle Hojers af Holstein adopterede Ændrings-Forslag i sit Udkast til en Forordning³), og den 22. Febr. 1737 udgik der en kgl. Befaling til Kommissarierne, hvori det hedder:

¹) Rigsark., Indlæg til Forord. af 17. Apr. 1739.

²) Nogle af disse Ordre ere trykte i mine Hist. Saml. og Studier II, 405—5, IV. 189—90. Resten findes i Sjæl. Tegnelser.

³) Maaske har det samme været Tilfældet i alt Fald med en Del af Pontoppidans Forslag; men da vi ikke kjende disse, kunne vi ikke udtale os bestemtere derom. Det er imidlertid sandsynligt, at de ikke have været nær saa omfattende som Hojers eller saaledes formede, at de lettelig kunde indarbejdes i det foreliggende Forslag.

»Saasom Vi . . . haver fundet for godt, at de i Vore Riger og Lande nuværende mange Skoler skal reduceres til saadant et Antal, som i hvert Stift kan eragtes tilstrækkeligt, og at de latinske Skoler, som beholdes, skal være paa de bedste og mest belejlige Steder, og med saa mange Indkomster vorde forsynede, at der i enhver Skole kan være, foruden Rektor, en dygtig Konrektor og fornødne Hørere, alle saaledes aflagte, at de kan have Lyst at blive deres Livstid ved Skolevæsenet, og ej strax stræbe efter andet Kald, saa er Vor Villie, at I med hverandre overlægger, hvor mange og hvilke af de nuværende latinske Skoler baade i Danmark og Norge I formene at kunne reduceres, og hvilke der skulle vedblive«.

Det er Hojers Røst, vi her høre — en skjøn Plan, men, som det siden viste sig, paa hin Tid udførlig, naar ikke ny Statsmidler kunde anvises til Skolernes Fremtarv. Imidlertid maatte Kommissionen sætte sig i Virksomhed. Den skrev derfor paany til Bisperne, meddelte dem Afskrift af det kgl. Reskript og forlangte, »at de med forderligste skulde indkomme med Erklæring om, hvilke Skoler de formente kunde bekvemmeligst gaa ind og med deres nu havende Indkomster de andre Skoler at kunne forbedre¹⁾).

Denne Gang gik det hurtigere. Sagen var jo allerede forberedt, og 13. Marts 1737 skrev Kongen til Holstein: »Forordningen angaaende de latinske Skoler have vi læst og underskrevet, finde samme saaledes ret god²⁾ og intet derved at erindre. Sende Ham altsaa samme hermed igjen tilbage«³⁾. — I Conseilet vedtoges 2 Dage derefter følgende (skrevet med Holsteins Haand):

»Commissionen gives tilkiende, at deres Forslag til en Forordning med den Forandring, saaledes som den nu forfatted er, allernaad: aproberis, og har Commissionen at

¹⁾ Nyerup, Skildring III, 1, 199 f.

²⁾ Det kan bemærkes, at »recht gut« var Chr. VI's højeste Karakter i hans tyske Breve; paa Dansk skrev han dog »meget god«.

³⁾ Rørdam, Hist. Saml. og Studier II, 266.

indberette, naar de formeener, at denne Forordning kunde publiceris. Cons: paa Fr:berg Slot d. 15. Martii 1737.«

I Rigsarkivet bevares endnu den af Kongen egenhændig underskrevne og af J. L. Holstein paraferede, af 60 Paragrafer bestaaende¹⁾, ændrede Forordning, der dog ikke er dateret, og hvor Kongens og Holsteins Navne senere ere overstregede. Aarsagen hertil fremgaar af følgende mærkelige Brev til Kommissionen:

Til Geheimeraad Iver Rosenkrantz, Biskop, Doctor
Worm, Etatz-Raad Bartholin og Justitz-Raad Gram.

Christianus Sextus. Vor synderlig Gunst tilforn. Vi give Eder hermed allernaadigst tilkiende, at Vi Eders indsendte allerunderdanigste Forslag til een Forordning angaaende Skole-Væsenet i Vore Riger Danmark og Norge, samt dets Forbedring, allernaadigst have approberet, med den Forandring, saaledes som samme Forordning nu er forfattet og af Os allernaadigst underskreven. Og ville Vi allernaadigst, at I samme Forordning endnu igiennemgaae, om noget kunde være end videre den at tilføre, da I Os derover Eders allerunderdanigste Betenkende, saasnart mueligt er, haver at tilsende, og derhos at indberette, naar I formeener, at denne Forordning kunde publiceres. Dermed skeer Vor Villie. Befalendes Eder Gud.

Friderichsberg Slot d. 22de Martii 1737.

De fremhævede Ord i det kgl. Reskript ere betegnende for Kongens ængstelige Samvittighedsfuldhed. I det samme Øjeblik, Skibet tilsyneladende var kommet i Havn, blev det atter skudt i Vandet, og ingen kunde vide, hvorlænge det vilde vare, inden det atter kom til Land. Faktisk blev det en Sejlads paa over to Aar. Om Kommissionen er bleven glad ved denne Tilbagevisning, kunne vi ikke saa lige afgjøre. Den blev snart efter berøvet et af sine Medlemmer,

¹⁾ Det foran, S. 488—511 meddelte •Forslag• bestaar jo kun af 54 §§.

da Bartholin døde 1. April 1737. Men de tilbageblevne fik dog nu en maaske ret velkommen Lejlighed til at øve en Kritik over Hojers (og Pontoppidans) Ændringsforslag, som før havde været dem unddragen, en Lejlighed, de da ogsaa benyttede, som følgende, vistnok i Hovedsagen af Gram forfattede¹⁾, Betænkning viser:

Stormægtigste, Allernaadigste Arve-
Konge og Herre.

Deres Kongelig Majestæt hafver den 22de Martii sidstledne Allernaadigst tilsendt os een af Deres Kongelig Majestæt underskreven Allernaadigste Forordning, angaaende Skole Væsenet i begge Kongeriger Danmark og Norge. Og derhos Allernaadigst befalet, at vi samme Høy-Kongelig Forordning skulle igiennemgaae, om noget kunde være end videre den at tilføre, vi da skulde tilsende Deres Majestæt vor allerunderdanigste Betænckende derofter, samt og naar vi formene, den at kunde publiceres.

Vi hafver da, efter vores allerunderdanigste Pligt, igiennemlæst og med ald Fliid overveiet høystbemelte Deres Majestæts Allernaadigste Forordning, ved hvilcken Giennemlæsning og Overvejelse vi have befunden eet og andet, som os allerunderdanigst hafver uomgængeligen siuntes fornøden, Deres Kongelig Majestæt til nærmere Allernaadigste Eftertæncke allerynderdanigst at forestille.

Udi den 1ste Artikel²⁾ gifver Deres Kongelig Majestæt tilkiende, at De Allernaadigst vil, det Skolerne i begge Deres Majestæts Riger, i Henseende til den Mængde af smaa Skoler, som hidtildags her haver været, skulle re-

¹⁾ Herpaa tyder nemlig de af Nyerup meddelte Uddrag af Grams efterladte Papirer (Skildring af Tilstanden i Danm. og Norge III, 1. 201 ff.), til hvilke jeg maa nøjes med her at henvise.

²⁾ Da de af Hojer foreslaaede ny Paragrafer nu vare indførte i Forordningen, svare Paragraf- eller Artikeltallene ikke til den i •Forslaget• ovf. S. 488 brugte Numerering. Men med Henblik paa Hojers Ændringsforslag vil det dog ikke være vanskeligt for Læseren at finde sig tilrette.

duceres til saadant et Antal, som i hvert Stift kunde agtes tilstrækkeligt, og at de Latinske Skoler, som beholdes, skulle med saa mange Indkomster være forsiunede, at derudi, foruden Rectore, kunde have en dygtig Con-Rector og fornødne Hørere, alle saaledes aflagde, at de kunde have Lyst til at blive deres Lifs Tid ved Skolevæsenet, og ej strax at stræbe efter andet Kald. Hvilcket Allernaadigste Løfte om Lærernes Indkomsters Forøgning og bedre subsistence til Fornødenhed Allernaadigst siden igentages i den 8de Artikel.

Herved kunde vi icke forbigaae, for Deres Kongelig Majestæt allerunderdanigst at bekiendtgjøre, det vi, udi følge af Deres Majestæts forhen til os ergangne Allernaadigste Befalning, have erkyndiget os om alle Latinske Skolers udi begge Riger deres Antal, samt Indkomster og Beneficiis; saa og ladet os paa det nøyeste være anliggende at udfinde Midler, hvorledes der, ved Reduction af de smaa Skoler, kunde erholdes nogen Forbedring til de større, naar enhver af de øvrige Latinske Skoler, som fremdeles nødvendigen maatte blive ved, skulde forsynes saaledes, at Lærerne herefter kunde hafve den behøvende Underholdning. Men at vi icke hafve seet, det at være en muelig og giørlig Sag, endog ved saa mange Skolers, som rimeligen kunde undværes, deres Afskaffelse, at samle deslige Indkomster til de øfrige, hvorved Deres Majestæts Allernaadigste intention var at naae. Thi vi kunde paa vore Samvittigheder i allerdybeste Underdanighed forsikre Deres Kongelig Majestæt, at, naar der udi hver en liden Kiøbstæd skal dog være en god Dansk Skole for Ungdommens Underviisning i deres Saligheds Lærdom, saavelsom til Opvartning i Kirkerne med Sang og Bøn, saa bliver hvad som derfra kand erøfves til de større Skoler, udi de fleeste Stifter neppe tilstrækkeligt til en maadelig Forbedring i de nu værende Rectorum og Høreres Løn paa visse Stæder, hvor de meest ere dertil trængende, men langt fra at det skulde forslaae til Con-Rectores at underholde i de Skoler,

hvor ingen saadanne hidindtil hafver været, eller til at aflægge de nuværende Rectores, Con-Rectores og Hørere paa den Maade, at de derved skulde bekomme Lyst til at opoffre deres Livs Tid til Skolevæsen. Vi hafde ej heller skuldet efterlade, saadant vort allerunderdanigste Andragende, ved en nøyagtig Plan og Beregning, allerunderdanigst at lægge Deres Kongelig Majestæt for Øjne, hvis vi icke fra et Par af Biskoperne i Jylland hafde endnu at vente paa visse manglende Efterretninger om Legatorum Beskaffenhed ved eendeel Skoler. Men saa snart vi samme hafve indbekommet, vil Deres Kongelig Majestæt Allernaadigst, af vores da giørende allerunderdanigste Forestilling, klart befinde, at saa fremt de vedblivende Skoler skulde med Con-Rectoribus og med de øfrige Læreres nødtørftige Underholdning forbedres, blifver saadant hverken ved de smaae Skolers Afskaffelse at udrette eller ved noget af det Slags Middeler, hvorom vi kunde tæncke noget allerunderdanigst Forslag til Deres Kongelig Majestæt at giøre. Og ligesaa lidet vide vi, hvoraf Con-Rectores skulde bekomme fornødne Værelser til at boe udi, eller hvorudaf slige Residencer, om de end nu af nye bleve bygte, herefter skulde vedligeholdes; thi allerede ere Kirckerne saa meget bebyrdede, at det af dennem umueligen kand udredes.

Til den 2den Artikel vilde Deres Kongelig Majestæt icke i u-Naade optage, det vi allerunderdanigst giøre denne Erindring, at ved Skolemesteren, hvorom Deres Majestæts Allernaadigste Lovs 2. Bogs 9. Cap. 2. Artikel (hvilcken paa dette Stæd udi Forordningen Allernaadigst allegueres) saavelsom den 6. 7. 9. 10. og 11. Artikler udi bemeldte Lovens Capitel formælder, forstaaes ingen anden Person end Rector eller den øverste Lærere i enhver Latinske Skole, hvad heller den er stor eller liden. Thi omendskiønt høyst bemelte Deres Majestæts Lov eengang, nemlig udi samme Capitels 3die Artikel, bruger det Ord Rectores, saa hafver den dog allevegne ellers, saavel paa forhen opregnede Stæder, som i det næstforegaaende 17de Capitels

11te Artikel, stødse beholdet det gamle danske Ord, udi den Bemærckelse, som det i høylofligst Kong Christiani III Ordinantz er bleven brugt, og siden været gængs i vores Sprog, indtil mand udi nyere Tider hafver, til nogen Forskiæl at gjøre imellem Latinske og Danske Skole-Lærere, indført, til hine at betegne, det Ord Rectores.

Ved den 6te Artikel, der handler om Hørere at beskickke, skulle vi allerunderdanigst erindre det, der med deres Kongelig Majestæts Allernaadigste Tilladelse maatte tilsættes, saa fremt dertil er at finde saa mange dygtige og beqvæmme, saasom det vel kand være at befrygte, at ej saa mange Studiosi, som hidindtil, skulle gierne vilde stræbe efter og gjøre sig Tancker om Skole-Embeder, eller applicere sig til de Studia, som til at naae den fornødne Bequæmhed udfordres, efterdi mange enten aldrig, eller kun seent og langsomt kunde vente sig dermed at blive aflagde. Thi naar først saa mange smaa Skoler vorde afskaffede, og dernest Hørerne i de fastsatte Skoler, enten i deres Lifs Tiid, eller i en lang Tiid meere end hidindtil, derved maa forblive, ville Vacancerne for Studiosis, som lægge Vind paa Philologiske Studia, falde saa sieldsomme og rare, at de fleeste langt heller slaaer dennem af Tankerne, og foretage sig andre Ting til at søge Deres Brød og Liif ved.

Om den 8de Artikels Slutning eller 4 sidste Linier er allerede noget allerunderdanigst af os blefven mældet ved den 1ste.

Ved den 10de Artikel til det, som derudi (ongefær midt i samme Artikel) Allernaadigst befales om Collegarum Straf, saa fremt de opsætter sig imod Rectores, nemlig, at de efter Sagens Undersøgning og lovlig Omgang, dog uden formelig Process, skulde enten forvises af Skolen, eller med visse Vilkor beholdes, da kunde vi icke lade blive allerunderdanigst at indstille til Deres Kongelig Majestæt, om icke den dobbelte og for de fleste uforstaaelige Talemaade maatte bekomme

nogen Forandring og enten de Ord, lovlig Omgang, eller ogsaa de, dog uden formelig Process, lades ude. Thi det bliver tungt at fatte, hvorledes en Process, der ej var formelig, kand være efter lovlig Omgang; helst da Deres Kongelig Majestæts Allernaadigste Lov ingensteds tillader nogen Omgang, hvorved nogen skulde miste sit Embede, uden ved formelig Process.

Udi den 16de Artikel befaler Deres Kongelig Majestæt allernaadigst, at der skal udi de Latinske Skoler holdes tvende offentlige Examina om Aaret, at derudi hvert Barn skal tilspørges i alle de Ting, det informeris udi, og prøves af Rectore, Con-Rectore og Lærerne; samt og enhver af de inviterede skulle ligeledes hafve Magt at tilspørge Børnene; endeligen at Examen skal altsaa continuere i saa mange Dage, som behøves til, at enhver Discipel kand gifve Prøve af aldt, hvad han haver lært. Vi kunde herved ikke efterlade allerunderdanigst at forestille Deres Kongelig Majestæt den store Vanskelighed, Ophold og Hinder, som saadanne Examiner, hvis de tvende Gange om Aaret skal holdes, ville medføre, i Henseende til den megen Tid, som derpaa vil medgaae. Herom kunde vi tvende, nemlig jeg Christen Worm og jeg Hans Gram, der begge i vore yngre Aar hafver været Lærere i Kiøbenhavns Latinske Skole, nogenledes vidne af Erfarenhed. Der er udi bemeldte Skole til dato kuns bleven holdet een Examen om Aaret, hvor da alle Classes og deres Discipler i hele Skolen examineres, og et hvert Barn prøves i hvadsomhelst det har lært. Saadan Examen varer nu hvert Aar gandske 3 Uger igiennem; men i forrige Tider, medens jeg Christen Worm samme Skole frequenterede, varede den i 6 Uger, formedelst det større Antal af Discipler, som da sammesteds frem for nu bleve oplærte. Det er ogsaa at vente, at, naar saa mange smaa Skoler i Landet vorde afskaffede, vil Disciplernes Tal udi denne og fleere fastsatte Skoler formeeres, og da vil udfordres en længere Tid til de benævnte Examina, end nu skeer,

hvilcke Examina, hvis de tvende Gange aarligen skulle anstilles, vil upaatviffligen et gandske Fierding Aar derpaa alleene gaae bort, og saaledes en heel Deel Tid forsømmes i Disciplernes øfrige fornødne Læsning samt anden Øvelse. Hvorfor vi allerunderdanigst indstille til Deres Kongelig Majestæt, om det motte herefter forblive ved een almindelig Examen om Aaret i hver Skole, og at den samme motte holdes, ligesom hidindtil, strax efter St. Hans Dag, thi paa den Tid forfløttes Disciplerne fra een Lectie i en anden, paa det mand kunde kiende, om de dertil vare beqvæmme eller ej.

Den 17de Artikel befinde vi allerunderdanigst af saa stor Betydenked, at os ingenlunde haver siuntes derom at tilbageholde vores allerunderdanigste ringe Tancker, og dennem til Deres Kongelig Majestæts Allernaadigste Overvejelse i allerdybeste Underdanighed at overlade.

Vel bekiende vi allerunderdanigst intet at være vissere, end at de af Deres Kongelig Majestæts høylofligste for-Fædre og af andre i en gudelig Hensigt stiftede Stipendia hafve tilloket fleere ringe og fattige Folck til at sætte deres Ungdom i de Latinske Skoler, og at flere slette Subjecta dermed undertiden ere blefvne beneficerede, end vel burde at hafve skeet; hvortil vi dog icke kunde see anden Aarsage, end at Deres Kongelig Majestæts Allernaadigste Lovs 2. Bogs 18. Cap. 7. Art. (der ogsaa hafver staaet i de ældre Kongelige Love) ej nocksom af vedkommende er bleven efterlevet.

Men foruden at abusur ikke bør afskaffe usum, saa er dette og vist og uimodsigeligt, at saadanne Stipendia ere hvercken af de høypriseligste Konger eller af andre gudfrygtige Mennisker stiftede til anden Brug, end at give til dem, der ikke selv hafve Efne til at holde sig i Skolen og ved Universitetet, og det iblant under store Guds Forbandelser, hvis de til andre end fattige Discipler i de tilhørende Latinske Skoler udbyttes.

Saa længe derfor, som Foundationerne skulle staae

ved Magt, og holdes ubrødelige, hvilcket dog upaatviffeligen er Deres Kongelig Majestæts Allernaadigste intention, da see vi icke, at det saa almindeligen kan forbydes at antage fattige Folckes Børn i Skolerne og lade dem forblive ved Studeringer, naar de dertil hafver nogenledes Nemme og inclination. Og Allernaadigste Konge, at vilde udelucke visse Stænder, endskiønt de ere ringere end andre, fra dette udi alle Riger og Lande i Christenheden saa almindelige beneficio, indstille vi allerunderdanigst til Deres Kongelig Majestæt, om det icke var at bedrøve og nedslaae samme Stænder, da de alligevel i Deres Majestæts Riger og Lande ere til det almindelige Beste høynødvendige, samt at at betage Modet paa saa mange Tusinde af Deres Kongelige Majestæts, endskiønt ringe, dog ærlige og troe Undersaatter, at just fordi de icke vare bemidlede, og ofte formedelst ulykkelige Hændelser, uden nogen deres egen Skyld og Brøde, geraadne i en ringere Stand end deres Forældre eller for-Fædre, derfor deres Afkomme og Børn skulde være afskaaret ald Forhaabning til at kunde ved Hielp af Studeringer, her saavelsom andensteds, komme igien op af Støvet og vorde nyttige Folck til Guds Tjeneste i Kircker og Skoler, og til Deres Kongelig Majestæts Tjeneste i adskillige magtpaaliggende Forretninger. De høysaligste Konger af høypriseligst Ihukommelse have haft deres store Aarsager, hvorfor de med slige Stipendiers Stiftelse til fattige Børn hafve villet lokke og opmuntre dem til Studeringer, og de ere dertil blevene bevægede af de exemplar, som De i de Tider hafde seet, hvilcke overbeviiste dennem om den Frugt og Nytte, som Guds Velsignelse og hans forunderlige Huusholdning lader undertiden flyde til Publicum af en ringe Hielp, hvormed fattige Børns Skolegang og Studering fortsættes.

Vores her i Danmarck første salige Reformator Magister Hans Tauson var en Bonde Søn af Fyen; begge de berømte Palladii, Doctor Peder Palladius, den første Evangeliske Superintendent i Siælland, og hans Broder Nicolaus

Palladius, den anden Evangeliske Biskop i Skaane, var en arm Huusmands eller Skoeflickers Sønner af en Landsbye ved Ribe; Doctor Nicolaus Hemmingius, communis Præceptor Daniæ og een af de store Mænd, som Danmarck allermeest er berømt af, var en fattig Degns Søn fra Lolland; Christianus Longomontanus, een af de berømteste Astronomis i Verden, var en Bondes Søn fra den Egn ved Lemvig. Doctor Christen Lodberg, fordum hans Kongelig Høyheds høysaligste Printz Georgs Informator og Professor i Sore Academie, men tilsidst Biskop i Ribe. var en ringe Huusmands Søn. Og saadanne exemplar kunde gifves i Mangfoldighed af dem, som baade herudi Riget, saa og i alle andre Lande ere fra den foragteligste Herkomst avancerede ved Studeringer og Lærdoms Hielp ej alleene til de beste Embeder i Kircken, til stor Opbyggelse, men ogsaa til de største verdslige Charges og derudi overgaaet mange rige og fornemme Folckes Børn. Hvis det og allernaadigst motte os tillades allerunderdanigst at mælde et Par Ord om Degne-Standen, hvilcken udi nærværende Artikel er anført iblandt dennem, hvis Børn fra Skolerne og Universitetet skulle udeluckes, da kunde vi allerunderdanigst forsickre Deres Kongelig Majestæt, at deriblant findes her og der smukke og vel studerede Mænd, og at mand her udi Siællænd hafver exempel, at en Degn undertiden er lærdere end manges, der betiener anseelige geistlige Embeder. Men hvis, som vi allerunderdanigst icke haaber, det skulde komme dertil, at slig kiendelig Foragt blef lagt paa Degne-Embedet, vil det herefter blive vanskeligere at bekomme skickelige Folck til saadanne Embeder, end det hidindtil har været.

End skulde vi ved samme Artikel allerunderdanigst erindre, at det icke alletider er saa let en Sag, udi Barndommen at kunde kiende, hvad Forhaabning der er at gjøre sig om de unges særdeles Beqvæmhed til Studeringer frem for andre. Thi dersom ingen af de fattige Børn skulle antages, uden alleene de, der med et usædvan-

ligt og besynderligt ingenio ere begavede og frem for andre beqvæmme, da var gandske faae af de forhen opregnede, visseligen hvercken Magister Hans Tauson, de tvende Palladii eller Longomontanus blevne holdne til Bogen; saasom det om enhver af disse er bekjendt, at de udi deres Ungdom vare maadelige og icke de beste ingenia, men de, saavel som mange illustres viri, hafve ved deres store Fliid, Arbeide og Application stræbet og bragt det saavidt, at de opnaaede Maalet, og have siden været Fæderne-Landet til større Ære og Gavn, end mange velocia et divina ingenia ofte blifve. Vi vnderstaae os derfor i alledybste Underdanighed at bede Deres Kongelig Majestæt, at den bemeldte 17de Arlikel motte af Deres Kongelig Majestæts Naade, i Allernaadigst Henseende til samtlige af os allerunderdanigste anførte raisons, bekomme nogen Forandring og moderation, samt og at Foundationes om Stipendiis maa forblive i deres Vigeur, og deres Indhold icke til dennem anvendes, der self hafve Efne sig at fremholde.

Ved den 27de Artikel hafver vi allerunderdanigst dette aleene at erindre, at de Ord: Om hand vil studere Theologiam, motte udeluckles, thi os siunes icke saa fornødent, Studium Hebrææ Linguæ til dennem alleene at restingere, der ville siden studere Theologie, eftersom der findes endog exemplar paa verdslige Folck, undertiden store Jurister, der hafve in Lingvis Hebreis et aliis orientalibus bragt det vit, ja derudi excelleret, saasom Seldenus, Grotius, Gaulmin, Wagenheil og mange andre. Icke at tale om, at mand vel kunde herefter være tient med en saadan Professore Ebrææ Linguæ, som derudi fremfor andre kunde have stor Kundskab, om endskiøndt den samme icke profiterede Theologiam.

Ved den 51de Artikel bede vi allerunderdanigst Deres Kongelig Majestæt, at ved den Prøve paa et Fierding Aar, førend Disciplerne skulde nyde Stipendier i Skolen, maatte allernaadigst tilføres en exception for de fattige Discipul, som Tid efter anden fra Færøe hidsendes til Kiøbenhafns

og andre Skoler, og hvilke efter høylofligst Ihukommelse Kong Christiani IVti Allernaadigste Foundation i Thorshavn Skole ere oplærde; thi uden Stipendiis var det ellers den- nem umueligt her at subsistere.

Udi den 58. Artikel er paa dens tredie Side i den 8de Linie allegueret Lovens pag. 222, som vil være 322.

Hernest, at vi allerunderdanigst skulle svare paa Deres Kongelig Majestæts Allernaadigste Befalings anden Post, nemlig hvor snart vi formene, at denne Allernaadigste For- ordning skulle publiceres, da er vores allerunderdanigste Tancke, at det vel maa være fornøden, at lade anstaae dermed, indtil der kan vides, og Deres Kongelig Majestæt allerunderdanigst vorde forestillet, hvad for Skoler der i hvert Stift over begge Rigerne skulle ophæves, som ogsaa hvorledes Lærerne i de øfrige Skoler med saadan Løn skulle forsynes, at de kunde have Lyst ved saadant Ar- bejde deres Livs Tid at forblive; da naar engang Anord- ningen Allernaadigst publiceres, derudi saavel de ophævede Skoler, som de, der vedblive, motte næfnes og for alle og enhver bekiendt giøres.

Endeligen og til Slutning understaae vi os allerunder- danigst at bønfalde Deres Kongelig Majestæt paa de fattige Mænds Vegne, der hidindtil hafve forestaaet og doceret i de smaa Skoler, hvilcke nu skulde reduceres, at der Aller- naadigst motte sørges for deres Underholdning, eller og at reductionen icke motte gaae for sig uden Tid efter anden, ligesom de, der nu ere i Skolerne, med andet Brød Allernaadigst blifve forsørgede.

Vi forblifve udi dybeste Underdanighed

	Allernaadigste Arve Konge og Herre
Kiøbenhaffn, d. 11 May	Deres Kongelige Majestæts
A ^o 1737.	Allerunderdanigste, Tropligtskyldigste
	Undersatter og Tlenere
I. Rosenkrantz.	C. W. Worm. H. Gram ¹).

¹) Orig. i Rigsarkivet. Indlæg til Forordn. af 17. Apr. 1739.

Kongens Dom om dette Aktstykke lære vi at kjende af et Brev, han den 23. Maj 1737 skrev til J. L. Holstein, hvori han ytrede: »Kommissionens Betænkning angaaende den af Os underskrevne Forordning om de latinske Skoler sende Vi Ham. Hvad heri bemærkes angaaende Forordningens 17de Artikel, finde vi nogenlunde godt; men Resten er for største Delen unyttig¹⁾.«

Ved foranstaaende Betænkning var Forordningens Publication aabenbart skudt ud i Fremtiden. Kongen benyttede da Lejligheden til at høre Schulins Mening om den paatænkte Skolereduktion. Den 30. Maj 1737 skrev han nemlig til denne;

»Endskjønt Han har mere at bestille, end Han snart kan udholde, saa kan Vi dog ikke undlade at forlange Hans Tanker om de latinske Skoler her i Landet, af hvilke vi gjerne ville lade nogle gaa ind, paa det de øvrige kunne desto bedre forsynes med Lærere, og fordi der i mange af de smaa Stæder ikke gives en eneste god dansk Skole, saa skal der nu paa de Steder, hvor det er fornødent, istedenfor de latinske Skoler indrettes danske Skoler. Danske Skoler ere de, hvor Folk alene lære deres Kristendom og at læse, skrive og regne; men latinske Skoler ere de, hvori Ungdommen præpareres til Universitetet og til Prædike-Embedet²⁾.«

Vi kjende ikke Schulins Udtalelse om Sagen. Den 9. Okt. 1737 afgik Biskop Worm ved Døden, og da Kommissionen saaledes var reduceret til to Medlemmer (Rosenkrantz og Gram), har Kongen vistnok ønsket at afvente, hvad den ny Biskop, Mag. Peder Hersleb, havde at sige. Den videre Forhandling maatte derfor udsættes.

(Sluttes).

¹⁾ Rørdam, Hist. Saml. og Studier II, 275—6.

²⁾ J. Møllers, Mnemosyne III, Nr. 70.

Reformer i det lærde Skolevæsen

i Christian VI's Tid.

(Slutning).

Ved **Holger Fr. Rørdam.**

Magister Peder Hersleb, hidtil Biskop i Christiania, blev 27. Oktober 1737 udnævnt til Worms Eftermand som Biskop i Sjælands Stift. Men da han ikke godt kunde foretage Flytningen i Vintertiden, fik han Tilladelse til at blive i Christiania til det følgende Foraar. Efter at han da var kommen til Kjøbenhavn, blev han i Maj 1738 kaldet til at indtræde i den stærkt reducerede Kommission for de latinske Skolers Reform, der i ham fik en Kraft af første Rang.

Blandt Grams Papirer (i Gl. kgl. Saml. 1073 Fol.), der vidne om det store Arbejde, denne Hædersmand har gjort for at fremme Kommissionens Opgave, findes et Par Blade med Overskrift:

»Fortegnelse paa de til den Kongl. Allernaad. anbefalede Commission over det latinske Skole-Væsen henhørende Documenter, hvilke jeg den 28. Maji 1738 til Hans Høyædle Høyærværdighed Hr. Biskop Hersleb hafver leveret, den Tiid Deres Kongl. Maj. Allernaadigst hafde beskikket velbem^{te} Hans Høyærv. i bem^{te} Commission med at indtræde«.

Det er en lang Række Dokumenter, som herunder opføres, vidnende om, at Kommissionen ikke havde ligget paa den lade Side, men havde samlet et betydeligt Materiale til Oplysning om Skolernes Tilstand og navnlig om

de i Reglen yderst tarvelige materielle Midler, der stod til Raadighed til Lønning af Lærerne og til Understøttelse for fattige Disciple. Ogsaa de forhen omtalte Udkast til en Forordning vedlagdes. Paa Grundlag af dette Materiale udarbejdede Hersleb følgende udførlige Betænkning, der vidner ikke blot om hans store Flid og Arbejdsdygtighed, men ogsaa om den Interesse, hvormed han omfattede Sagen.

Allerunderdanigste, enfoldige, dog velmeente Tanker over den projecterede Schole-Fundatz.

Ad Artic: 1 et 6.

At Rector og Con-Rector saaledes aflægges, at de Livs-Tid kand forblive ved Skole-Væsenet, er meget got, og maaskee kand blive mueligt ved Reductionen, skjønt neppe i alle Stifter; Men at Hørerne saaledes skal aflægges, det holdes for at være (1) umueligt, i det mindste kand det ikke skee ved Reductionen, som klarligen skal viises, og anden Fond viides ikke dertil; (2) ikke raadeligt i en Fundatz at indføre; thi naar det dog strax maae og visseligen vil brydes, saa er alleene derved givet Anledning til at agte en Fundatz ikke saa hellig, som den bør; naar Fundatzen ikke holder det, som der lofwes, saa ansee Andre sig mindre forpligtede at holde det, som der bydes; (3) skadeligt for Scholerne; thi til Hørere, sær i de nederste Classer, ere best skikkede muntre Personer, som selv have nyeligen været under Information, og have endnu alt det Schole-Tøi i Hukommelsen, som Andre hellere glemme; (4) skal de Livs Tid være forbundne til Scholen, da er det gandske vist, at saare faae muntre og færdige Hoveder dertil vil sig anmælde, og Scholerne derover vil lide, saasom det meget kommer an paa Hørerne, at de ere gode og have Lyst til Werket. (5) Om det end var mueligt at faae deres Løn noget forbedret, hvilket dog i Sandhed ikke sees, saa bliver det dog aldrig saa, at det kunde være skikkeligt Livs Brød for Livs Tid, men de blive da ringe agtede, som Degne og Klokkere, og derfor

ikkun nedslagne Gemytter, som ei saae nogen anden Udveie for sig, vilde applicere sig hertil, og det Haab om Avancement til Con-Rectorater og Rectorater vilde saare lidet opmuntre, og endnu mindre hielpe; thi det følger aldeles ikke, at fordi En var en god og meget beqvem Hører, hand derfor skulde blive en duelig Rector eller Con-Rector. (6) Skulle Hører-Pladse regnes for Embeder og Leve-Brød, saa ville de og gifte sig derpaa, have Familier, hvilket vilde volde deels Bettlerie og foragteligt Levnet, deels Udsuelse af Disciplene og deres Forældre, deels Indgreb i Stipendierne til deres Børn og Familier. Jeg har altid observeret, at gifte Hørere ere Scholerne skadelige, og at endogsaa gode Subjecta ere ved lang Hører-Tieneste blevne modløse, nedslagne, morose. (7) Skal det være Leve-Brød, saa skal de efter Loven have Boeliger og Huuse, hvilket er umueligt at Kirkerne kand skaffe. (8) En Rector og Con-Rector, fordi de alternere, saa have de nogen Liise og Lættelse, og derfor er det en anden Sag, men fordi Hørerne stedse skal gaae i Aaget, uden Liise, er det aldrig tienligt, at de blive perpetuerede; og feiler fast aldrig, at gamle Hørere ere enten liderlige eller og nedslagne, morose og tyranniske. (9) Skal da Hørere, efter den 6te Articul, have kongelig Bestalling, saa er det endnu meeget farligere; thi da kand ikke en Rector have Magt at skille sig af med en Hører, som bliver liderlig, moros, tyrannisk, pedantisk, egensindig, vil følge sit eget Hoved og ikke Rectors Methode. Altsaa holdes allerunderdanigst for, og skal befindis i Sandhed, at det er Scholerne meget tienligere, til Orden og Subordination meget sikkere, at Hører-Tienester blive ikkun som Conditioner, og forholdes dermed efter Loven, at Rector med Bispens Consens tager dertil unge Mennesker, som tiene med Lyst i nogle Aar for Promotion (helst af dem, som have været hands egne Disciple og ere vante med hands Methode), og naar saadanne ikke skikke sig vel, siger hand dem, med Bispens Vidende, deres Tieneste op, ligesom en

anden Huus-Fader kan sige en Præceptor op, som hand har antaget til sine Børn. Og indstilles derfor allerunderdanigst, om det ikke var bedre, at i Slutningen af den første Articul skulde hedde: I hver Schole, foruden fornødne Hørere, være baade Rector og Con-Rector, begge saaledes aflagde etc. og at den 6te Articul aldeles maatte udelades, og dermed forholdes efter Loven.

Art. 2.

Det er gandske sikkert, at Lovens 2. Bogs 18. Cap. med det Ord Schole-Mester, ikke forstaaer andet end Rectores; thi med andre Schole-Mestere har Bispen ikke haft at gjøre eller at sætte, og derfor de Ord: At de kand være distingverede fra Schole-Mesterne, hvorom Vor Lovs 2 Bogs 18 Capitel, helst den 2 Articul, taler, kunde meget vel udelukkes, og i den Sted blott hedde: At de skikkeligen kunde leve; thi de Ord gjør dog intet til Sagen, det staaer jo dog i Hands Majestets frie Magt at tage Vocationen til sig og forandre i den Fald Loven, uden at gjøre anden Explication paa Loven, end virkelig dens Mening er og har været.

Det er alt for sandt, at Scholerne paa endeel Steder ikke har profitered derved, at Bisperne alleene har kaldet; det vil ved saadan omhyggelig Konges Forsorg og Indsigt, som vi nu, Gud være ævig Lov! har, blive Scholerne til megen Nytte, at Rectores paa den Maade, som Fundatzen mælder, af Hands Majestet Selv beskikkes; give kun Gud, at ikke, i Længden af Tiden, det samme skulde blive Scholernes totale Ruin, og Rectores kaldes, uden at Nogen derom bliver hørt, som kand staae derfor i Ansvar, efter Recommendationer. Det kunde maaskee være Scholerne gavnligt, at til Con-Rectores skulde Bisperne foreslaae 1, 2 à 3, hvoraf Hands Majestet vælger selv og beskikker. Har det visseligen været endeel Scholer skadeligt, at Bisperne have alleene voceret, saa bliver det dog neppe Scholerne gavnligt, at Bisperne, som dog ere de eeneste uden

for Kiøbenhavn, der med nogen Kraft kand tage sig Scholerne an, blive giorte uvillige til den Tilsyn, og Rectores, som altid har gierne villet unddrage sig fra Bispernes Correction, meere styrkede i den Tanke. Det synes deri best og nyttigst gradatim, at Kongen beskikker Rector, Bispen foreslaaer Con-Rector til Kongen, Rector foreslaaer Hører for Bispen, dog de Sidste uden nogen Slags Bestalling.

Art. 3.

Efterdi skikkeligt Levnet og grundig Lærdom er ikke nok til en Rector, men exemplarisk Guds frygt og Samvittighed (som ikke altid findes hos skikkeligt Levnet og saadan Lærdom) er uforbigængeligen nødvendig for dem, som skal forestaae saadan Mængde af Ungdom og af Stipendier, saa maatte de Ord allernaadigst tilsættes.

6. og 7. Artic.

Dersom det, som allerunderdanigst til 1ste Articul er mældet og holdes nødvendigt, finder allernaadigst Bifald, saa blive vel disse to Article derefter forandrede eller aldeeles udelukte.

9.

Endskiønt denne Articul er meget god, billig, og vel satt, saasom det Ord, fuldkommen Myndighed, vel ikke er meent, uden over dem, der ere hans Subalterne, Lærere og Disciple, Informationen og Schole-Timerne, saa dog sees forud, at det vil misbruges, og strekkes videre, uden det bliver forklaret; thi det er længe observeret, at alle Rectores har gierne villet unddrage sig fra Biskopens Inspection, som den eeneste nærværende, der kand see dem paa Fingrene, og ville have fuld Myndighed, baade naar De ere af det Sind til Tyrannie at øve, til at antage og afviise af Scholen, ofte efter Capricer, til at gjøre Ferias saa ofte og saa længe, de vil, i sær til Stipendier at udeele, og dermed gratificere nu deres Slægt, nu deres

Venner, nu dem, hvis Forældre rigeligen offrer til dem; derimod har de gierne villet indbilde, at de staae ikkun under Academiets og Professorum Tiltale, fordi de, som fraværende, ei kand see deres Forhold, og ei viide Omstændighederne, og ved denne Articul, i sær disse tvende Ord, ville De finde sig meget styrkede, og endnu meere unddrage sig fra Tilsyn, og tilegne sig frie Disposition over allting; derfor bedes allerunderdanigst, at denne Articul maa noget limiteres, i det mindste for det Ord, fuldkommen Myndighed, sættes: (dog under Superiorum Tilsyn, eller, under Biskopens Inspection, eller, dog at all Forandring i Scholen overlægges først med Biskopen).

10. Artic.

De Ord, lovlig Omgang, efterdi de ere understrøgne, ere maaskee funden fornøden at udelukkes, som vel og vil være; dersom det, som til 1ste Articul er mældet, finder Biefald, saa bliver vel ogsaa de Ord udelukte: skulde en Hører forviises Scholen, berettes Os det strax af Biskopen til Vores paafølgende allernaadigst Resolution; thi det holdes for, at det skeer best og sømmeligst i Stilhed, at saadan blott opsiges sin Tieneste.

11 Artic.

Det har altid været et Dubium i Scholerne, som ikke endnu er afgjort, og var got, at det her blev med et Ord afgjort, om en Hører kand see sit Embede forsynet, i sin Fraværelse, med en Student, som ellers ikke hører Scholen til, om en Rector og Con-Rector kand see Mester-Lectien forsynet ved een af Hørerne i de nederste Classer? Det er gandske vist, at en Fremmed, som ikke har ellers med Scholen at gjøre [og] blott i en Maanedes Tid skal forrette en Andens Vices, ingen Frugt kand gjøre, men heller Confusion i Methoden, ingen Disciplin kand øve, og ei af Disciplene agtes, og at Mester-Lectien aldrig vil parere Hørerens; derfor synes, at Rector og Con-Rector bør sup-

plere hinandens Vices, i den Andens Fraværelse, og aldrig tages nogen Fremmed ind til at informere paa kort Tid i Mester-Lectien, hvilket ikke vil gaa got; ligesaa at Hørere, som faae Permission at reise bort, skal forsyne deres Classe ved en anden af Scholens Hørere, med Rectoris Samtykke, og alleene i den nederste Classe tillades en Fremmed, paa en kort Tid, at læse, for ei at gjøre Confusion i Scholens Methode.

12. Artic.

Slige Prædikener, som have været Hørerne, ja vel og Rectoribus, paa nogle Steeder, pro Officio paabyrdede, at faae forsynede ved Candidatos Ministerii, vil ikke være Bispen mueligt; thi (1) sligt er ikke gierne uden ved de smaa Stæder, hvor Bispen ikke er nærværende; (2) Candidati ere sielden bestandige paa eet Sted, og derover kunde skee Confusion i Guds Tienesten; (3) de vilde vel og ikke lade sig det paabyrde som en Pligt og Ansvar, uden Betaling. (4) Der vides og de Kiøbstæder, hvor ofte i heele halve Aar ingen Candidatus sig opholder, eller Student har været at faae. (5) Det holdes for, at slige Prædikener, som har dog ikke været andet end Fro-Prædikener, eller sielden Aften-Sang, eller Onsdags Prædikener, paa slige Stæder, hvor de have været Hørerne paabyrdede, og ellers intet Præmium eller Stiftelse været lagt dertil (thi hvor det er, findes nok en Candidatus, som det antager), meget vel og uden Afsagn kand afskaffes, og i dens Sted Catechisation indrettes, som af Præsterne bør besørges, enten ved dem Selv, eller ved en Schole-Holder, Catecheta eller anden skikkelig Student, og var ret got, at alle Studenterne i slige Kiøbstæder blev given Leilighed til at øve sig in catechisando.

I samme Articul kunde den Frihed, som er givet Stiftamt-Manden og Biskopen, at dispensere i Hørernes Giftermaal, vel udelukkes, og være Hørerne forbudet i den Station at gifte sig; (thi Hørernes Giftermaal er altid Scholen skadelig, og volder, at der af Disciplene maae

bæres noget til Huuset) og at, naar en Hører endeligen vilde gifte sig, eller var nød dertil, skulde hand qvitere Scholen, at forstaae, naar det, som til første Articul er mældet, blev approberet; thi skal Hører-Embeder giøres til Bestillinger, til Leve-Brød, haves Bestallinger derpaa, saa maae det aldeeles være dem tilladt og friit at gifte sig, at det ikke skal blive, mod Apostelens Ord, til en Dievels Lærdom, og forvolde store Forargelser.

14. Artic.

Loven siger, Pag: 346, naar de noget hiemme lært haver, hvilket allerunderdanigst formeenes, at bør forstaaes, ikke alleene om Catechismo og at læse Dansk og at skrive, men ogsaa om de første Begyndelser i Latinen, den saa kaldet Donat og Aurora, hvilket derfor i denne Fundatz, til allerstørste Nytte, kunde forklares, og derved allerbest naaes den Scopus af den 17de Articul, og forekommes den store Misbrug, at gemeene, fattige Folk, ja fast Betttere, vilde kaste deres Børn paa de Latine Scholer, blott for at blive af med dem og finde deres Føde; hvilket ved ingen Ting har meere taget Overhaand, end ved den Misbrug, at Lovens Ord ikke ere observerede, og i de Latine Scholer ere antagne Disciple, som ikke endnu have begyndt; som der skal viises Exempel paa, at Børn har gaaed i Scholen, og [i] 1ste Lectie 3 og 4 og fleere Aar, og blott opholdet sig med at bettle, eller at faae et Stykke Brød af Scholen eller for Dørene, men ved den Anstalt, at de, som skulle indtages i Scholen, skulle have lært noget hiemme, sc: Begyndelsen af Latinen, Donat og Aurora, og begynde med smaa Exempler, derved obtineres meget den Scopus, (1) at ikke enhver Kieltring, just fordi han intet har, vil have sine Børn i Schole, (2) hielpes Scholen derved meget; thi den største Frequence er gierne i de allernederste Classer, og det største U-tøj i Scholen samles der, Lærerne til allerstørste Last, og Scholen til mangfoldig Fortred og daglig U-orden. (3) hielpes Disciplene

meget derved; thi det er uimodsigeligt, at de allerførste Ting ikke vel kan læres i en publiq Schole, hvor der kun læses visse Timer, læses offentlig, læses for mange tilige, da slige incipientes ikke kan have got deraf, uden Præceptor skal trykke hvert et Ord i hver i sær, saa at det er begribeligt, at et Barn kand privat lære dette bedre, om den allerringeste, ja en anden Schole-Discipel informerede ham i en Maaned, end i en publiq Schole i et halvt og heelt Aar, saa at ikke alleeneste Sinken, men og første Lectie bør gaae ud af alle Scholer, til Scholens og Disciplenes største Nytte, og det, som der læses, læres hiemme forud; thi jeg forsikkrer, at, er Barnet ikke stupid, (thi da bør det platt ikke holdes til Studeringer), da kan det, som i de tvende Classer læres i 3 à 4 Aar, meget beqvemmeligen læres hiemme i mindre end eet Aar, og det af en slett og rett Informator, for ringe Betalning, og det bør enhver, som vil have sine Børn til Studeringer, selv besørge, eller lade dem blive fra Studeringer. Fra den Tid af, at 1ste Classe blev ophævet i Friederichsborg Schole, er den Schole kommen i Flor.

16. Artic.

Om denne Articul har jeg samme Tanker, som den allernaadigst anordnede Commission, nemlig, at tvende Examina om Aaret ville tage alt for megen Tid bort, og at een Examen om Aaret var nok, naar den blev giort med saadan Flid, som her foreskrives; skeer den tiere, saa skeer den gandske vist mere obiter, og bliver mindre nyttig. Men desforuden maae jeg allerunderdanigst forestille, at ved den Invitation til slig Examen af alle Fornemme og Studerede i Byen vil visseligen og paalideligen følge den inconvenience, at ved første eller andet Aars Examen, da det er noget nyt, vil blive nogen Conflux, men til Hinder og Confusion in examine; Schole-Bygningen er ingen Steder eller paa ganske faa Steder saa stor, at den kand imodtage mange, de tilstæde kommende, med

deres Discurser og Samtaler, vil gandske vist hindre Examen, baade den Examinerende og de Svarende blive confus, og, naar det er til Ende, faae af de tilstæde værende viide, hvad der er bestilt, eller dømme noget om Ingeniis, da ved saadan Examen bør være yderste Stilhed, ingen Tumult, Censores ikke bør være mange, men gode, bør sidde paa Stole stille og høre til, ingen staa i Klynger og discurre, som sikkert og vist vil skee. (2) Examen vil vare i mange Dage, den 1ste Dag, 2. og 3. ville komme Mange paa et par Timers Tid, de øvrige Dage ikke blive een eeneste, og altsaa falder Scopus og Nyttten hen; der ere faae enten Geistlige eller Verdslige, som kand have Tid og Sind til at vedblive Examen og at kunde gjøre nogen Nytte ved Censuren, som dog er Scopus. Mit allerunderdanigste Forslag er, at til saadan Examen gøres i denne Articul saadan Anstalt: (1) At i Kiøbenhavn skal Rector 8te Dage forud anmelde Examen til Rector Universitatis, Bispen og Magistraten, da Consistorium udnævner tvende Professores, som skal bievaane Examen fra Begyndelsen til Enden, saa at i det mindste altid een af dem er tilstæde. Bispen udnævner med sig tvende af Kiøbenhavns Ministerio, som kand afløse Ham, og alternere med Ham, efterdi Hand ei kand have den Tiid, altid at være tilstæde; Magistraten udnævner ogsaa et Par af deres Corpore, som ere studerede; Examen anmeldes og forud til Patronum Academiæ og Ober-Secretereren i det Danske Cancellie, om det kunde blive dem beleiligt undertiden at være tilstæde. I de andre Stifts Stæder ligesaa udnævner Bispen een eller to af Geistligheden, at være tilstæde, og alternere med Ham, om Hand ikke fra Begyndelsen til Enden kand være hos, og Magistraten ligesaa een eller to af dem. I Othense skal altid en Professor være tilstæde, som Gymnasium selv udnævner. Examen anmeldes og for Stiftamtmanden, om det skulde være ham beleiligt at komme. I de andre Stæder, hvor der ere Scholer, og Stiftamtmanden og Bispen ikke bor eller kand

komme, skal en, som er studeret, af Magistraten, saa og altid een eller to af Stædets Clericie være tilstæde. Men foruden det skal saadan Examen altid 3 Uger forud skriftligen af Rectore tilmældes Biskopen, som da har Magt at beskikke en Proust eller Præst, den dueligste og lærdeste hand veed i Byen eller uden for Byen i Herredet, paa Hands Vegne at være tilstæde ved Examen, og den samme, om Hand ikke hører hiemme i Byen, nyde for sin Reise, Fortæring og Umage, af Scholens Beneficiis 4 Mk. om Dagen, som Hannem af Rectore efter Examen skal udtælles. De Tilstædeværende sidde under Examen stille og tilhøre, og ikke med Samtaler hindre Examen; det staaer dem og frit for, om de vil Selv spørge noget imellem, som og Examinator skal spørge de Tilstædeværende, hvad for et Stykke eller Capitel af den tracterede Autore eller Bog skal foretages.

Naar Examen er forbie, da skal Dagen efter alle disse, som nu ere til hver Sted ommeldede, samles i Rectoris Huus for at censurere og slutte det, som i forige Articuli er mældet; derefter kand i en 2 à 3 Dage holdes offentlige Orationer paa Dansk, Latinsk, Grædsk, Vers, Disputationer og Exercitier, hvortil alle Fornemme i Byen inviteres, paa det andre derved kand opmuntres, og Ungdommen øves i at tale offentligen, uden usømmelig Undseelse.

17 Artic.

Mine allerunderdanigste Tanker ere, at denne Articuli, som kunde synes betænkeligst, og det meeste at erindre imod, er gandske god og nødvendig, for den store Misbrug, som derved er skeet. nu meere end i forrige Tider, og ei kand hemmes uden ved allvorlig Indseende. Der er stor Forskiel paa forige Tider, da formedelst Scholernes Tyrannie, Schole-Gangens Langvarighed og Pedanterie, der var Fattelse paa dem, som vilde blive ved Studeringer, ja Fattelse fast paa at faae Præster, saa der tit af Mangel paa Subjectis maatte tages aabenbare udelige og ulærde,

ja tages lige af Scholen til Præstekald, hvilket er nok bekiendt for dem, som ikke ere aldeeles uvidende in historia patriæ, og der da maatte med Stipendia lokkes og persuaderes fattige og gemeene til Scholen, og af dem rarissima exempla bleve til store og lærde Mænd, hvilket endnu ikke er forbudet eller forhindret i denne Articulus, naar der merkes særdeles gode Hoveder og Beqvemhed til Studeringer; men paa et u-vist Haab om saadanne rare Exempler giøres ikke fornødent nu at antage til Scholen i flæng; og for eet Exempel blandt 100, som blive ret lærde, at føde 99 uduelige, nu i vore Tider, da der, formedelst Lettelse i Methoden, meer Facilitet og Moralitet i Informationen, meer menneskelig Væsen i Scholerne, er ingen Fare for, at vi skulde savne det Antall af Studerende, som behøves, nu da vi meere laborere copia end Fattelse, nu da Landet har sandeligen meer Mangel paa duelige Hoveder til Haand-Verker, Mechanic, Sø- og Landvæsenet, end paa studerende, nu da Publicum er virkeligen ligesaa meget tient med en duelig og klygtig Haand-Verker og Mechanicus, som med en lærd Person i Schole-Sciencer. Det er vist, Stipendia ere givne til de Fattige (hvilket er det, som derimod kunde objiceres), og de bør ogsaa blive til Fattige og ingen Anden; give Gud, at de altid baade i Scholen og Academiet bleve anvendt, endogsaa tilforne, til Fattige, men at forstaa fattige, gode Hoveder, færdige Ingenia, hvilket denne Fundatz ikke forbyder; dernest behøves Stipendia vel ogsaa til dem, som ikke kan kaldes bettel-fattige, eller aldeeles gemeene, men kand gjøre selv Bekostning paa deres Børn, og dog derhos kand behøve nogen Hielp af Stipendiis. Og de da kand være vel anvendte. Naar en Mand i maadelig Stand og Tilstand, med mange Børn, koster aarligen paa sine Børn i Scholen og ved Academiet anseelige Penge, og faaer nogen liden Hielp, høit en Snees Daler i Scholen, 50 Daler ved Akademiet (hvor faa ere de?), saa troer jeg ikke, at Fundatzen dermed er brudt, og at de Stipendia kand siges at være ud-

givne ubilligen til Rige, men at Publicum skal ved Stipendier gandske forsørge, klæde, føde reent Fattige, som selv intet kand hielpe, og ofte lidet due, og, iblandt mange, sielden faa blive gode, og det paa et uvist Haab, om de holde Scholen ud, om de holde Academiet ud, om de blive duelige, om de ikke midt i deres Løb, efter at de have nydt af Scholen og Academiet nogle 100 Rdr., selv qvitere Bogen, blive Soldater, Under-Officerer, Ting-Stude, Høkkere, Øltappere og Kromænd og Dagdrivere, det er gandske ingen Fornødenhed, og vore Tider trænge ikke til at købe saa dyrt Folk til Studeringer.

Altsaa er jeg allerunderdanigst i den Tanke, at denne Articul er ret god, og efter vore Tiders Misbrug ret nødvendig, uden saa er, Deres Kongelig Majestet, for ikke at bedrøve nogen (i sær synes det haart, at Degnene ved Navn skal nævnes, hvilke, om ellers nogen ringe, burde være eximerede, efterdi de deres heele Livs- og Embeds-Tid maae af deres Indkomster, ofte tungt nok, pensere til Scholen aarligen den 5te Deel af deres Indkomster, og synes derved at være berettigede til, at deres Børn, naar de have nogenledes Nemme, bør antages i Scholen) vilde lade Navnene være unævnte, og blott sætte: Saa ville vi allernaadigst, at det efterdags ikke skal staae Enhver, som faaer det i Sinde, frit for, at sætte sine Børn i publike Scholer, Publico til Byrde, men at ringe, gemeene og fattige, som ikke selv have nogen Formue til at kunde hielpe sig fort med i Studeringer med en liden Hielp af Stipendiis og Beneficiis, ei maae sættes til Studeringer, uden det befindes, at de med besynderlige gode ingeniis, derhos med stor Lyst og Bequemhed ere begavede, og med et gandske maadeligt Tilskud af Beneficiis, uden Bettlerie, kand blive hiulpne af deres eget.

Ja jeg meener, at endog ydermeere i denne Articul skulde raades de Forældre, som Præste og Andre, der have mange Sønner, at naar de holde nogle af deres Børn til Bogen, hvor til de bør udtage dem, som have beste

Ingenia, de da betids skulle være betænkte paa, at sætte de andre til andre Ting at lære, eller i Tiden tiene udi. Thi jeg holder det for en Feil og Skade in Republica, at om en Præst eller anden saadan Mand har 10 Sønner, saa veed han ikke andet, end at de alle, endogsaa invita Minerva, skal holdes til Bogen; og derfor, at den, som har haft 2 à 3 Sønner i Scholen og paa Academiet, at forstaae om de have nydt Scholens og Academiets Beneficier, ei maae vente at nyde noget til fleere, hvilket kunde give Forældre Anledning til noget meere at vælge ingenia blandt deres Børn, inden de holde dem til Studeringer, og mange ikke, som hidindtil er skeet, just de Børn, som de see at være mindst duelige, snarest skal holde til Bogen.

19. Artic.

Er en meget nyttig Articul. Det Ord Forreede er ikke Dansk, og noget uforstaaeligt. Mand siger: giøre Reede for en Ting; men giøre Forreede for en Ting er Pleonasmus i Præpositionen. Skulde det ikke hedde: Giøre Reede for det i sit Moders Maal?

21. Artic.

Schole-gangen skal herefter, som hidindtil, hver Dag begyndes med Bøn og Sang; der beder jeg allerunderdanigst, at de Ord: som hidindtil, maatte udelukkes; thi hidindtil er det skeet i de fleeste Scholer meget slett, ofte forsømt, ja reent kommet af Brug, og hvor det er skeet, er det meest blevet med et Veni Sancte Spiritus, om Morgen, og Da pacem Domine, om Aftenen, hvilket lidet passer, af de Nederste ikke forstaaes, og af heele Scholen med liden Andagt synges, og holdes ikke for en Bøn men for en Ceremonie. I den Sted kunde heller sættes: begyndes med Sang og dertil indrettet Bøn paa dansk.

22. Artic.

Det er et herligt og ypperligt Tillæg, som var ellers læt forglemmt i Projectet; skulde det ikke være got, at

circa finem hujus Articuli blev endnu tillagt, at Lærerne skulde og øve deres Disciple, sær naar de have dem privatim paa deres Cammere, til at gjøre Bøn til Gud af Hiertet med deres egne Ord, og dertil legge dem nu een, nu anden nyttig Materie for at bede om.

23. Artic.

Efterdi det ofte merkes, at mange, som kand føre en skøn Latinske Stil, tale og prædike med saa usselt, grovt og ubehøftet Dansk, saa at det er en Skam, og det er dog billigt, at de, som skal hede Lærde, lærte og at tale Dansk, saa proponerer jeg allerunderdanigst, om den Sag ei skulde være værd at gjøre en separat Articul om, næst efter denne 23. Articul (uden saa er, mand frygtede for, at mange Rectores kand ikke selv føre en god Dansk, men pedantisk, Stil) saaledes:

Det danske Sprog bør og i Scholerne excoleres, og Disciplene vennes til ligesaavel at oversætte Latin paa Dansk, og det hver Gang corrigeres, og Feil, ikke alleene i Meningen, men og i Stilen, viises, som at oversætte Dansk paa Latin; ved begge øves de ogsaa i Latinen. De kunde og vennes til i deris Friheds Timer at sætte Breve op, nu til deres Lærere, nu til andre indbyrdes, og dertil siges dem Materie, saa og at opsætte Relationer om noget, som er passeret, Orationer paa Dansk.

27. Artic.

Er jeg og gandske af samme Tanker som Commissionen, at de Ord om Ebraisk at lære i Scholerne: om hand vil studere Theologien, kunde udelukkes; thi saa længe Disciplene gaae i Scholen, kand de ikke endnu viide selv, om de ville blive ved Theologien eller ikke, og det skader ikke de Andre, om de ogsaa lærde noget Ebraisk, heldst da det, som i Scholen deraf læres, er lætt lært, og disse Ord kunde give nogle Gemytter, som ere forsagde, Anledning til at unddrage sig fra Ebraisk, som de siden

maatte angre. Medens der informeres Ebraisk i Scholen, kand dog de Andre intet andet bestille, derfor kand de lige saa gierne lære dette.

30. Artic.

Efter mine allerunderdanigste Tanker kunde denne Articul udelukkes, at Disciplene skulle øve sig in docendo; thi jeg frygter for Misbrug, at Lærerne selv ville bruge dem dertil; det vil spilde formeget af deres egen Lære-Tid. Saa længe de selv gaa i Schole, bør de lære til sig, og ikke befatte sig med at lære fra sig; især kunde det ikke skee til nogen nyttig Øvelse, uden af dem i de øverste Classer, og det her staaer: at naar de 4 Aar ere informerede, skulle de øve sig in docendo, gaaer ikke an; thi naar en Discipel er i 4 Aar informeret i Kiøbenhavns og andre store Scholer, saa er hand neppe længere avanceret end til 3die Classe, og da duer hand ikke til at informere; og skal noget af denne Articul blive staaende, da maae det skee med Præcaution, saaledes: Nu og da, saa hands egen Tid ikke forsømmes, og ikke skeer uden i Lærerens Nærværelse. Men over alt seer jeg liden eller ingen Nytte af den Øvelse.

31. Artic.

Jeg holder allerunderdanigst for, at all Prædiken bør være Disciplene forbuden, ikke aleeneste i Kirken, men og uden for; thi de lære ikkun derved at skrive udaf Bøger, og venne sig til Postiller, men Orationer i verdslig og geistlig Materie er got, dog ikke i Form af Prædiken, ikke over nogen viss Text af Bibelen.

33. Artic.

Kunde, om allernaadigst saa behager, begyndes saaledes: Om Søndagene, hellige-Dagene og Fredagene skulle Lærerne og Disciplene efter Ritualet samles i Scholen, naar det ringer første Gang, der holde Bøn, læse et Capitel af Bibelen, og siden følges ad til Kirken, Disciplene

Par og Par, sædeligen og i god Orden, og hver Hører efter sin Classe, Rector og Con-Rector sidst, og hver siden have nøye Opsyn med sine Disciple, at de med sømmelig Ærbarhed og Andagt høre Prædiken etc.

34. Artic.

At det heder: hver Lærere skal efter Prædiken tage sine Disciple til sig og høre dem af Prædiken, det bliver misbrugt, og visseligen forsømmet, uden det skeer offentlig; derfor er det bedre, at derved forholdes efter Rituallet, og sættes saaledes: Paa samme Maade skal de og gaae ud af Kirken, i god Orden, lige hen til Scholen, og der hver Docens examinere af Prædiken, hvorudi Rector og Con-Rector, saavit Øverste-Lectie angaaer, kand alternere med hinanden Formiddag og Eftermiddag, og da, inden Scholen skilles ad, sluttet med et Vers af en Psalme.

35. Artic.

Fire Dage forud og fire Dage efter offentlig i Scholen siges og forklares dem (etc.). Var maaskee fornødent, at der sættes: Fire Dage forud og fire Dage efter, hver Dag i Scholen forklares etc.

36. Artic.

Skulde det ogsaa være nok, eengang om Ugen at catechisere? Jeg mener, tvende gange var nyttigt, nemlig Onsdag og Løverdags-Eftermiddag (da ellers meest ferieres) og det i det mindste een Time hver Gang, og udtrykkeligen befales, at den Catechisation skulde skee paa Dansk, og skee offentlig i Scholen af alle Docentibus tillige, hver i sin Classe, og forbydes dennem, at tage dem paa Cammeret til sig til Catechisation; thi mig er vitterligt af Erfarenhed, at dermed skeer fraus, efterdi ingen kand viide, enten det skeer eller ikke. Det sidste, at Disciplene i øverste Classe skulde iblandt catechisere i den nederste Lectie, vil visseligen, ja alt for vist, misbruges, og derved

Docentes unddrage sig; derfor holder jeg sikkert, at det udelukkes, eller og sættes saaledes: Iblandt kunde Rector forsøge at lade den Øverste Classes Disciple venne sig til at cathechisere for de nederste, men det maae ikke skee i de ordentlige Catechisations Timer, da Lærerne selv skulle gjøre det, men enten naar den Time er til Ende, paa et Kvarters Tid, til en liden Øvelse, eller og paa andre Tider; dog at Docens er tilstæde for at rette den, som examinerer, og lære dem de rette Greb til at formere og forandre Spørgsmaal efter Svarets Beskaffenhed. At Scholen skal fremtræde i Kirken ved de ugentlige Catechisationer, meener jeg at være Scholen lidet tienligt; thi de har deres ordentlige Catechisation i Scholen, og de behøve all deres Tid, og det er den øvrige store Mængde af Ungdom hinderligt, som sielden bliver i saa kort Tid nok catechiserede.

39. Artic.

De i Scholerne sædvanlige Frie-Timer, helst om Onsdag og Fredag Eftermiddag, skal hede Onsdag og Løverdags Eftermiddag. Skulde ikke i denne Articlen tillægges, at der skal læses i Scholen alle Dage fire Timer Formiddag og fire Timer Eftermiddag om Sommeren, og om Vinteren tre Timer, og det offentlig i Scholen, saa det kand skee under Rectoris Tilsyn; og maae ingen Hører, i disse offentlige Schole-Timer, tage sine Disciple paa Cammeret, undtagen i de Scholer, hvor ingen Varme kand være, der kand det vel tillades i de allerkoldeste Vinter-Maaneder; men kand der være Varme i Scholen, da skal Læsningen altid skee i Scholen, uden Docens er saa svag, at hand ei kand gaae ud. Men vil en Docens, foruden de Timer, underviise sine Disciple imellem privatim paa Cammeret, da staaer det ham frit for.

41. Artic.

Kunde endnu dette med Nytte tiilægges, at ingen, som holder Vertshuus eller Kroe, maae nogen Tid, under

Mulct, tillade Disciplene at sidde i deres Huuse for at drikke, eller der forsamle sig, meget mindre maae de tillade nogen Discipel at have noget Slags Spill for sig, Kort eller Tærninger, i deres Huus; skeer det, da straffes Verten hver gang paa 1 Rdlr., som Magistraten, naar det angives, skal være pligtig at exequere.

45. og 48. Artic.

At Beneficia Scholæ skulle herefter overalt være under Magistratens, Proustens og Præstens Forvaltning, saavel som Rectoris Opsyn, frygter jeg at vilde forvolde stor Confusion og Skade; thi (1) er det ikkun paa faa Steder brugeligt, at Magistraten har noget med Scholen at giøre og det ikkun i de Stipendiis, hvor Fundatzerne det udtrykkeligen nævner. (2) Paa de fleeste Stæder, især heele Norge, har heele Capitulet, Stiftamtmanden, Biskopen og øvrige Capitulares for slige Capitaler at sørge, men Bispen og Rector alleene med Distributzen, og det i Kraft af Loven. (3) Paa nogle Stæder har og gandske nye kongelige Fundatzer det fastsatt, ex: grat: for Christianiæ Schole er Kong Friderich den Fierdes Fundatz, om mig er ræt, af 1719, og for Christianiæ Communitet er Deres Kongelig Majestæts Egen allernaadigste Fundatz af 1734 eller 35, hvor i begge Stift-Amtmanden og Biskopen har Ober-Directionen og Regnskabets Approbation, Biskopen og Rector Distributzen efter Loven, og heele Capitelet er ansvarlig for Capitalen. (4) De fleeste Stæders Magistrater, ex: gr: i Christiania, ere ikke i den Stand, at dem nogen Capital kand betroes til Ansvar, end sige saa store, da sidstbenævnte Schole og Communitet har henved 40000 Rdls. Capitaler. (5) Skal Magistraten have Umage og Ansvar for Capitalerne, saa vil de og, hvortil og den Articul giver dem Anledning, have noget at sige med Distributzen, hvem der skal nyde, og hvor meget, hvilket er baade mod Loven og Praxin, og vil neppe være Scholen tienligt, da Familier formeget vil favoriceres, og de fleeste Stæders Magistrat

lidt forstaae og mindre har Leilighed at skønne paa Studeringer, Ingenia og Profect. (6) Naar Bisperne, der alleene, uden for Kiøbenhavn, ere Rectorum Superieurer, og med nogen Eftertryk kand have Indseende med Scholerne, saaledes udelukkes fra Stipendiorum Administration, da gøres de uvillige til at tage sig noget af Scholerne, hvilket sandeligen ikke vil blive tienligt, og Rectores faaer da den længe søgte Leilighed at raade alleene over Stipendia, og kand lætt eludere Magistraterne, som ei tage sig saa jevnlig Omsorg for Scholen, ei kiendes af Rectore for Superieurer i hands Embede, ei altid, og sielden kand skønne paa Disciplenes Ingenia.

Det bliver da mit allerunderdanigste, dog uforgribeligste, Forslag, at den Articul ei anderledes indføres, end med den Clausula: hvor det brugeligt har været, og forige Fundatzer det tilholder; ellers skal paa hvert Sted forholdes med Scholernes Beneficiis efter hver Scholes Fundatzer, Loven og Anordninger. Men da ellers i denne og følgende Article, og i den gandske Fundatz ikkun lidt, mældes om Stipendiernes Distributz, og hvem til dem at udnævne skal være berettigede, hvilket dog er en Hoved-Punct, som udfordrer Rettsindighed og Samvittighed og god Forstand, og derved er gierne een eller anden Misbrug, saa maae nødvendigen derom i denne Fundatz noget alvorligen foreskrives. Gierne vilde Rectores derudi tilegne sig frie Dispensation, ikkun, naar Aaret er omme, aflægge Regnskab til Bispen, hvilket ikke er tienligt at lade saa ankomme paa een Mands Retsindighed; gierne veed og ikke Disciplene selv, hvad de skulle nyde, førend Distributzen skeer, saa de ei have halv Nytte deraf, naar deres Forældre, Venner, Verter og de, som have Omsorg for deres Nødtørftighed, ei kand gøre forud vis facit paa de Penge, og destinere dem til noget vist, enten Klæder, eller Kost, eller Logement, men Disciplene faae dem selv i Hænderne, enten paa eengang, eller lidt efter Haanden, efter Rectoris Behag. Saa har jeg i Christianiæ Schole gjort den Anstalt,

og fundet deraf overmaade stor Frugt og Tilvext i Scholen, nemlig, at naar Examen, Dimission, og Translation aarligen var skeet, skulde alle Docentes indgive skriftligen hver Discipels Omstændighed; derpaa træder Bispen og Rector i Conference, og bliver fastsatt, hvad enhver Discipel i det løbende Aar skal nyde, hvorover gøres en Tabelle (hvoraf herhos følger et Specimen), som underskrives af Bispen og Rector, og strax offentlig opslaaes i Scholen, at saa vel Disciple, Docentes, som Forældre og Venner, kunde viide, hvad enhver skulle nyde, og derpaa gøre sig facit, kunde see, at ingen Scholens Penge bleve forsvegne og understukkne, og at ingen Partiskhed og Urett skeede, hvilket ellers letteligen kunde merkes og paa-ankes. Der-som denne Methode blev allernaadigst fastsatt i alle Scholer, ville det formodentligen gøre stor Nytte for Scholerne.

Jeg begriber paa min Samvittighed, og efter Erfarenhed, ikke nogen bedre Methode; thi Magistraten kand lidt eller intet viide af Scholens indvortes Tilstand, kiender ikke andre Disciplers Tilstand end de, som ere af den Bye, hvilke da formeget favorizeres, og de uden Byes, som hellere fornemmeligen bør hielpes, som de, der skal betale baade Kost og Logement, ville liide derunder, saa det vilde ikke gaae got med Stipendiernes Ligning, og enten skee store Disputer, eller og ankomme blott paa Rectoris Ord; og befries Rector i den Fald fra Bispens Indseende, som er hands eeneste Superieur, saa har hand aaben Vei at handle med Stipendier efter eget Behag, og udelukkes de andre Bisper fra dette, ligesom fra Vocation og Præsentation (thi i Kiøbenhavn maae Bispen gierne udelukkes som den, der har meere at bestille, end [hand] kand overtage, men i de andre Stifter kommer i Sandhed Rettsindighed i Scholen fast alleene an paa Bispen) saa er det befrygteligt, at de og i andre Ting mindre og koldsindigere ville tage sig af Scholerne, og Docentes dennem mindre vilde agte; og da Biskoperne ere her i Fundatzen befaledede at revidere og approbere Regnskaberne, saa bør de billigen,

som Competentes, viide, hvem Stipendia bør nyde, og at dermed gaaer rett til; thi ellers blive de kun Regnskabs Revisores (som er mindre deres Embede convenabel, og endda bedre, om skulde være, kunde passe paa Magistraten, dog under Bispens Approbation), derimod blive umyndige udi det vigtigste, som er Samvittigheds og Pietetssag, at Stipendia blive rett og conscientieus uddelede, og der dog skulde præsumeres, i det mindste om en Biskop, at hand i de Ting, som ere legerede til pios usus, skulde have ligesaa øm og reen Samvittighed som andre, allerhelst da Bispens aldrig har nogen Skilling deraf under Hænder, og derfor best kand upartisk decidere, hvem slige Beneficia bør nyde. Og hvor der ere anseelige Stipendia, de allerminst bør overlades til deres Dispensation, som have Pengene under Hænderne og kand finde Mojen¹⁾ af dem at profitere.

Det bliver endnu i disse Article 45, 48 saa og 50 at observere, at Art. 45 heder det: Regnskaberne skal aarlig til Bispens indsendes, og af ham approberes, hvilket og saaledes i alle Scholer hidindtil er holdet; men Art. 48 heder det, at de skal til Stiftamtmanden og Bispens indsendes, og af dem approberes; i den 50. Artic. nævnes atter Biskoperne allene at have Opsigt med Regnskaberne. Hvilket af Deelene det nu skal være, saa bør den eene Articul stemme overeens med den anden.

50. Artic.

Det er vist, at der findes Scholer, som Kiøbenhavns og Roeskilde, dog kun gandske faa, hvor der uddeles ugentligen og dagligen Brød og Penge. Jeg holder allerunderdanigst for, at det bør reent afskaffes; thi (1) er det kommen af forrige Tidens Misbrug, da Bettlere og Tiggere bleve satte i Scholen, som havde intet andet, end det dagligen fik, og efterdi den 17 Articul det nu forbyder, saa bør og den Maade at distribuere paa, som tillokker

¹⁾ c: moyen.

slige Bettlere, ophøre. (2) Er mig gandske vel vitterligt blevet, i saa kort Tid, at derved skeer Underslæb, baade, at Brødet bestilles hos en vis Bager, som alleene har Leverancen, tager sine visse Penge eengang om Aaret, og med slette, smaa og ildebagede Brød fornærmer Disciplene, saa og at gandske faa Disciple selv æde det Brød, men strax selge det Skillings Brød for $\frac{1}{2}$ Skilling, eller bytter det bort mod Kirsebær, Pærer, etc. paa Gaden, ja des verre, vel og undertiden verre misbruger og bortslenger det. (3) Havde Disciplene langt bedre deraf, naar de kunde faae en samlet Skilling til deres Logement eller anden virkelig Nytte, da deres Formyndere, Forældre eller de, som have Opsyn med dem, kunde viide, hvortil de bruges, og derpaa gjøre facit.

Det samme er og at forstaae om de Dage- Uge- og Maanedes-Penge, som uddeeles, at de vare bedre employerede i visse Summer at faaes og gøres forud Facit paa; thi saadanne smaa Distributzer gaae bort til Naskerie og Slikkerie, og sielden komme til Nytte. Lige det samme meenes om de Klæder, som uddeeles; der kjøbes groft og slet Klæde, Disciplene selge det strax for halv Værd, som kand beviises, og naar Forældre, Venner, Curatores vidste, at der, paa en viss Tid af Aaret, kunde tages, paa Disciplenes Vegne, visse Penge, de da med langt større Menage, i rette Tid til bedre Nødtørftighed, kunde selv anskaffe, hvad Disciplene behøvede; derfor meener jeg allerunderdanigst, at Distributzen skulde skee efter forhen ommældte Tabelle, een à to Gange om Aaret, da Børnenes Forældre, Formyndere, Slegt, Curatores, Verter, eller de, som har betroed dem deres Nødtørft og forsynet dem, kunde selv være tilstæde, og tillige med Disciplene derfor qvitere i Bogen, og da var det rett got, efter forige 45 Articul, at Magistraten, Præsten og fleere vare tilstæde, at see at Allting gik rett til, og hver fik sit. Men forud at fastsætte, hvad enhver skulde nyde og derover Tabelle at forfatte, det maatte være, efter Loven, Rectors og Bis-

pens Sag, som Scholens egentlige Øvrighed og som de, der best bør kiende Scholens Tilstand og forstaae de Ting.

51. Artic.

Det var tienligt, at i denne Articul skeede, efter Commissionens Erindring Exception for dem af Færøe Schole, hvilke strax behøve Stipendia.

52. Artic.

At Disciplene for Forseelser skal straffes paa Penge, kand vel ikke gandske udelukkes, dog er det betænkeligt; thi derved straffes meere deres Forældre eller de, som skal koste paa dem; i det mindste burde de nogle Gange, og for de fleeste Forseelser først, straffes paa Kroppen.

53. Artic.

Det er meget nyttigt og nødvendigt, at Priisen bliver satt paa Schole-Bøger og paa Titul-Bladet trykt; men der maae observeres 2 Ting: (1) at andre Bogførere i Jylland, sær i Norge (og jo længere op i Norge, jo bekosteligere) ei kand selge dem for den Priis, som her i Kiøbenhavn, og da tage deslige Bogførere sig atter Frihed til, under det Navn, at oversætte Priisen, som jeg har Exempel paa; derfor maae ikke alleene Priisen, men og Differencen sættes, eller i denne Fundatz fastsættes, ex: gr: for hver Mark, Bogen koster i Kiøbenhavn, kand tages udenfor Kiøbenhavn 18 Sk., udenfor Sielland 20 Sk., i Norge her foran eller Søndensfields 22 Sk. og øverst i Norge 24 Sk. og aldrig derover, eller og Priisen sættes i Kiøbenhavn, at alle andre Bogførere skulde have 10 à 20 Exemplarier pro Centum for intet, til at stoppe deres Omkostning og Forskud. (2) Har jeg erfaret, at Bogførere, sær i Norge, naar de ikke maae tage saa ubillig og ugudelig Fordeel, som de vil, vil de ei føre saadanne Bøger, som ere satte vis Priis paa, og derover Scholerne, baade de Latinske og Danske, lide stor Nød paa de nødvendige Bøger, at de ere

ikke at faae, men maae stykkeviis forskrives; saa maatte det allernaadigst anordnes, at Bogførere og Bogbindere i Stifternes Hoved-Stæder skal, under deres Privilegii Fortabelse, være forpligtede til altid at have slige Bøger i tilstrækkelig Antall til Falls.

56. Artic.

Naar den 17. Artiaul bliver holdet over, at ikke gandske fattige og gemeene sætte deres Børn i Schole, da meener jeg at ikke alleene den Omgang med Discant og Chor-Penge aldeles kand ophøre, som giver kun Anledning til Uorden, og er et høfligt Bettlerie, men endogsaa at den Omgang med Bog til frievillig Gave kand undværes; thi naar Scholernes Tall blive mindre, de reducerede Scholers Stipendia blive lagde til de større, de gandske Fattiges Studeringer blive herefter ikke saa overflødige, saa faaar de faa Scholer, som blive tilbage, anseelige Stipendia. Saadan Bog vil og lidet indbringe; thi da her i Kiøbenhavn ombæres saa mange deslige Bøger, nu quartaliter til de Fattige, nu Præste-Penge, og Degne-Penge til Scholen, og Klokker-Penge-Bogger aarligen, foruden Collecter og Bøsser ved Kirke-Dørene til de fattige Scholer hver Søndag, saa tvivles storligen paa, at den Schole-Bog vil være velkommen, og de Fattiges Bog vil derover komme til kort; de Kiøbstæder, som har Scholer, vil da og blive meere graverede end Kiøbstæder, hvor Scholerne reduceres, og de fleste Kiøbstæder kand ikke udfinde Mojen til Bettleriet at afskaffe og de omløbende fattige at forsørge. Naar og efter den 1ste Articul Docentes blive skikkeligen aflagde, da kand saa meget meere den Omgang med Bog undværes; thi efterdi det hedder, at Distributzen af slige ved Bogs Omgang indsamlede Penge skulde skee paa samme Maade af Rectore, som Discant-Penge og Hellig-Afteners Samling pleier at skee, da bør jeg ikke fortie det, som, maaeskee, ikke før er vitterligt, at det er en saare ringe Ting, Disciplene i all Scholen har nydt af slige Discant-

Penge, omtrent $\frac{1}{8}$ Deel; thi Rector tager Halvdelen, Con-Rector og Hørerne hver sin Andeel, og det, som skyder over, er saa gandske lidet, at det ikke kand betale det, som slides og forderves paa Skoe og Klæder ved saadan Omløben om Aftenen i Mørket, i ont Veir.

Foruden disse mine allerunderdanigste Tanker over den projecterede Schole-Fundatz synes mig endnu uforgribeligst, at nogle flere Article kunde tillægges og paa sine Stæder indføres: Ex: gr: Efter den 2den eller 13. Articul kunde en separat Articul inddrages, omtrent saaledes:

Naar da Lærernes Løn er bleven reguleret, da skal det være dem aldeeles og allvorligen forbudet (hvormed Biskoperne skulle have nøie Indseende) at tage nogen Slags Skienk, Gafver, Offer af Disciplene, især dem, som nyde Scholens publique Penge til deres Underholdning, under deres Embeders og Tienesters Forbrydelse, være sig under hvad Navn det være kand, enten som Nyt Aars Gave, eller St. Thomæ Offer, eller Navne-Dag, eller Fødsels Dag, eller hvad Slags anden Invention hidindtil i nogle Scholer kand være brugt til at udsnyde igen af Disciplene de Penge, som de for deres Fattigdoms Skyld eller til deres Nødtørft behøve, undtagen en ringe Ting til Introduction, hvad enhver af egen god Villie kan formaae at give, saa og for Testimoniis, naar de til Academiet dimitteres, som sædvanligen har været, dog af de gandske fattige slet intet. Saa skal det og være u-formeent at imodtage af Forældre, som selv holde paa egen Bekostning deres Børn i Schole, om de, af egen god Villie og Høflighed, vil give til Nyt-Aar noget til deres Børns Lærere.

Denne Articul er høistfornøden; thi det kand neppe troes, hvad Udsuelser dermed er skeet i nogle Scholer, og hvilke Kunster ere brugte, ex: gr: at Distributzen er skeet enten Dagen for St. Thomæ Dag, eller for Nyt Aars-Dag, eller slige Dage, naar Dagen efter skal offres, paa det Disciplene skal have reede Penge til at offre

den, af hvis Gunst eller U-gunst de kand vente sig haard eller gelind tractement.

Næst efter 11. Articul:

Scholens Lærere skulde gaae i sorte Klæder, uden Kaarde, med en liden Krave, og hvor de ere i Embedets Forretninger, i Kirken eller Scholen, med Kappe paa. Disciplene i de 3 øverste Classer skulde altid gaae i Kirke med sorte Klæder.

Da det og er en Ubillighed, at Forældre. efter at deres Børn have nydt anseelige Scholens Beneficier, tage dem igien af Scholen, endogsaa gode Hoveder, og sætte dem til andet; Unge Personer ogsaa, som enten i Scholen eller paa Academiet have nydt herlige Stipendier til anseelige Summer, lettsindigen og uden Aarsag qvitere Bogen, saa synes det ret, at der bør være nogen præcaution mod sligt, som kunde indføres efter den 51 Articul, omtrent saaledes:

Naar ved den Prøve af Ingeniis, som i 16 Articul er allernaadigst befalet, en Discipel kiendes duelig til Bogen, og hand derefter nyder noget anseeligt af Scholens Beneficier, da skal hands Forældre eller Formyndere love for ham, at hand troligen skal blive ved Bogen, Scholen igiennem, og ikke lætteligen, uden vigtige Aarsager, forlade Bogen, før han har gjort sig klar fra Academiet, hvis hand ikke skal være skyldig til, om han lættsindig qvitterer, at restituere Scholen og Academiet, naar hand kand komme i Stand, hvad hand har nydt. De, som og have haft god Hielp i deres Schole-Gang af Scholens Beneficier, og siden ved deres Studeringer blive promoverede til Velstand og gode Embeder, erindres ogsaa om deris Taknemmelighed, naar Gud giver dem Evne, at betænke den Schole, hvori de have profiteret, med nogen Gave eller Legato, at andre Fattige igien af dem kand hielpes.

Det indstilles og allerunderdanigst til Allernaadigst Overveielse, om det ikke skulde være til publique Scholers Anseelse, til de Unges Nytte, som ei veed deres eget Beste,

og til saadanne Forældres Gavn, som ei selv kand prøve, om deres Børn have den Capacitet, der udfordres til Academiet, at saadan Anordning skeede, som efter den 56 Articul kunde indføres, omtrent saaledes:

Da Vi nu, i saa Maade, allernaadigst have besørget de publique Scholers Beste, til Undersaatternes Gavn, som ville holde deres Børn til Studeringer, og præcaveret, at ikke lætteligen fra de publique Scholer skulle komme til Academiet udelige Subjecta, som ei have den fornødne Maturitet, da, paa det slige ikke andensteds fra skal indsnige sig, og Forældre, som ei selv altid kand forstaae, hvad dertil udfordres, ei skulle blive af private Præceptores bedragne, ville Vi allernaadigst have ydermeere anordnet, at, endskiønt det vel skal staae enhver frit for, som har Evne dertil, at lade sine Børn informere, hvor og af hvem de ville, privatim, dog efter Lovens 2 Bogs 18. Cap. 16 Art. pag. 353; Vi og ikke ville forbyde de Kiøbstæder, som før have haft Scholer, som ere reducerede, at de jo, enten privatim, eller om fleere Familier kand blive eenige, kand antage sig een eller fleere Studiosos til at informere deres Børn i boglige Kunster, dog ikke at kunde dimittere nogen til Academiet, men vel til publique Scholer, saa og, omendskiønt Vi skulde formeene, at fornuftige Forældre, naar de publique Scholer paa ovenbemældte Maade ere indrettede, skulde selv finde det raadeligt at lade deres Børn, paa et Aars- eller nogen Tid, frequentere en publique Schole, som Forsmag paa Academiet, efterdi det vilde være vanskeligt, at Disciple, ved en privat Informatoris Fliid, i alle requirerende Sciencer skulde blive tilstrækkeligen informerede, dog skal ogsaa dette staae i enhvers eget Behag, saa dog, at Forældre ikke skal blive bedragne, men vide med nogen Vished, om deres Børn ere af den Capacitet, at de til Academiet kand forsendes, ville Vi allernaadigst, at de skal lade dem i en publique Schole af Rectore først examineres, og af ham tages Testimonium, som Rectores best bør og kand forstaae,

hvad der udfordres til Academiet, og kand sige, om de ere maturi eller ikke. For hvilken Umage, at examinere og for Testimonio, som Rector skal være ansvarlig for, han ikke meere maae begiere eller tage end 4, 5 à 6 Rdr. De, som det ikke ville giøre, kand vel paa deres egen Hazard udsende deres Børn; dog skal de betale til næste Scholes Casse 10 Rdr. og lade ved det privato Testimonio til Academiet følge Beviis fra Rectore, at de 10 Rdr. ere betalte, saafremt ellers saadan Discipel med sit Testimonio paa Academiet bliver antagen.

Efterdi ogsaa Deres Kongelig Majestet har allernaadigst befaleet at give vores allerunderdanigste Mening tilkiende, hvorsnart denne allernaadigste Forordning eller Schole Fundatz skulde publiceres, da ere mine allerunderdanigste Tanker, at det var got, jo før jo bedre; thi der behøves nogen Tid imellem Befalningen og Indrettningen; Befalningen maae være kundgiort og publiceret, inden der med nogen Visshed kand giøres Indrettning, og legges fra een Schole til en anden; naar da blott i den første Articul blev fastsatt, hvilke Scholer herefter skulde være de publique Latinske Scholer overalt, hvorom jeg strax her neden for skal mælde mine allerunderdanigste Tanker, da var got, jo før jo bedre, at Forordningen blev trykt, og tillige med Forordningen gik et kongeligt Rescript til Stiftamtmandene og Biskopperne, eller til Biskopperne allene (1) at den Indrettning efter Forordningen skulde tage sin Begyndelse fra Nytaar 1740, og at til den Tid Scholerne bleve in statu quo; dog om nogen Vacance skeer i de Scholer, som reduceres skal, at den ikke besættes, paa det imidlertid endeel Rectores, som skal reduceres, kand blive employerede, Forældre og kand imidlertid bereede sig og være betænkte paa, hvor de vil sætte deres Børn hen, naar Scholerne ophøre, og Ligningen, hvordan Indkomster og Stipendia skal legges fra een Schole til en anden, imidlertid kand af Commissionen reguleres; (2) at saasnart det

Rescript kommer, skal Stiftsbefalningsmændene og Bisperne, eller Bisperne, som alleene mestendeelen har haft før med Scholerne at giøre, give ind fuldstændig og tydelig Forslag, hvordan de reducerede Scholers Indkomster nu best kand reparteres, saaledes, at først bliver paa hver Sted en Dansk Christendoms Schole for de Fattige, hvortil Huuset og Auf-lingen, om noget er, kand blive henlagt, saa og Degne-Kaldet og alle Accidentier i Kirken, og saadanne smaae Indkomster, som ei andensteds kand henflyttes; men de Tiender, Capitaler, Degne-Pensioner, som før har ligget til Docentes i den Schole, til nogen anden Scholes, som skal vedblive, dens Lærere henlægges, og alle Stipendia til Disciplene i de reducerede Scholer henlægges, og hvordan det best kand skee, til en anden nærmeste Schole, som kand vedblive, dog saa, at de Disciple fra de Stæder og Egne, hvor Scholerne blive reducerede, skal være nærmest, frem for andre, dem at nyde, saa vidt de kan tilstrække.

Hvad angaaer de Scholer, som herefter skal vedblive, saaledes, at der, foruden fornødne Hørere, til hvilkes Løns Forbedring jeg ingen Middel veed at udfinde, skal være Rector og Con-Rector, saaledes aflagde, at de Livs Tid derved kand forblive og finde Subsistence skikkeligen for sig og Familie, hvilket ved Reductionen skal kunde obti-neres, saa formeener jeg allerunderdanigst, at naar Lectoraterne i Norge og endeel Steder i Jylland komme til Hielp, da kand saadan Indretning, som Foundationen befaler, skee i efterfølgende og ikke i fleere Scholer, hvilke derfor i Foundationens første Articul maatte allernaadigst nævnes og fastsættes, og den Sag som afgjort ansees, nemlig:

I Sielland skulle, foruden Friderichsborg og Herlufsholms Scholer, være 5 Scholer (1) Kiøbenhavns (2) Helsingør (3) Roeskilde (4) Slagelse (5) Wordingborg eller Kiøge; thi een af disse to maae blive eller gaae af; Wordingborg har liden Indkomst til Disciplene, men stor District og længst fraliggende, og derfor fast nødvendig: Kiøge har gode Stipendia til Disciplene, men slette Ind-

komster til Lærerne, og ligger nær ved Kiøbenhavn og Roeskiold.

I Fyens Stift skulle være 4 Scholer (1) i Odense, og (2) Nyborg i Fyen, (3) Naschov i Lolland, (4) Nyekiøbing i Falster.

I Riber skulle være tvende Scholer (1) Ribe, og (2) enten Colding eller Fridericia.

I Aalborg, Wiborg, Aars, Aggershuus, Christiansand, Bergen, Trundhiem ikkun een Schole i hvert Stifts Hoved-Stad.

Paa den Maade holdes det mueligt, og ellers ikke, at ved Reductionen kand blive nogenledes tarfvelig og nødtørftig Subsistence og Leve-Brød for Rectores og Con-Rectores i benævnte Scholer, og Stipendia for Disciplene i samme Scholer forbedrede.

Disse mine allerunderdanigste Tanker, hvilke jeg efter allernaadigst Kongelig expresse Befalning, efter at den allernaadigst anordnede Commission har allerede indgivet deres Mening, skulde fordriste mig, efter beste Skionne, at forestille, underkastes i allerdybeste Underdanighed Deres Kongelig Majestets allernaadigste Gotfindende og Velbehag af den, som til sidste Aandedræt forbliver

Deres Kongelig Majestets, Min Allernaadigste

Arve-Konge og Herres,

Kiøbenhafn

allerunderdanigste Arfveundersaat

d. 4. Aug. 1738.

og allerringeste Tiener

P. Hersleb.

Af Grams efterladte Papirer¹⁾ ses, at han var meget betænkelig ved den foreslaaede stærke Indskrænkning af Skolernes Antal, baade fordi den gjorde det vanskeligere for uformuende Forældre at holde deres Sønner til Bogen,

¹⁾ Gl. kgl. Saml. 1073 Fol. nogle Blade med Overskrift •Mine ufor-gribelige, ringe Anmærkninger ved Glennemlæsningen af hos-følgende Hr. Biskop Herslebs Tanker ere disse•. Udtog deraf hos Nyerup, S. 207.

og fordi mange af de Skolerne tillagte Stipendier ved stærke Trusler om Guds Straf for det Tilfælde, at nogen vilde gjøre Forandring i Fundatserne, af Legatstifterne vare henlagte til bestemte Skoler, der nu truedes med Undergang. I Modsætning til Hersleb (og Hojer) ytrede han som »sin Mening, at der er mangfoldige Exempler af de fattigste, som ere ved Stipendier blevne fremhjulpne til Ære og Lære og til nyttige Redskaber i Guds Kirke«, medens bedre stillede Folks Børn, der havde nydt Stipendier i Skolerne og ved Universitetet, dog havde forladt Studeringerne og var blevne Dagdrivere, »og af saadanne er maaske i Proportion et større Tal end de udaf den ringeste Stand«, og det af den Aarsag, »at de sidste bleve ej saa meget fordærvede i Optugtelsen ved Kjælenskab, ved Selvraadighed osv. som de første«.

Da der imidlertid, som tidligere er berørt, ikke kunde regnes paa, at nye Statsmidler vilde blive stillede til Raadighed for at skaffe forøgede Midler til Lønning af Lærerne ved de Skoler, som nødvendig maatte blive bestaaende, enedes Kommissionen endelig om en Indstilling til Kongen, hvis Indhold fremgaar af følgende kongelige Reskript:

Til Geheime-Raad Iver Rosenkrantz, Biskop, Mag. Peder Hersleb og Justitz-Raad Hans Gram.

Christianus Sextus.

Vor synderlige Gunst tilforn. Vi have ladet os af en Eders til Os indkomne allerunderdanigste Forestilling referere, at I udi den allernaadigst anordnede Commission til et nyt Skole Reglemente have foretaget Eder at overlægge Skolernes Reduction, til de øvrige Skolelæreres Forbedring i Løn og Leve-Brød, ved meeget nøye Overleg have befunden, ikke alleeniste, at der af Reductionen intet kand haabes til at forbedre Hørernes Løn, saa at de vel herefter maa lade sig nøye med det, de hidindtil har haft, hvorfor I til os allerunderdanigst haye indstillet, at dem ikke maatte betages det Haab om Promotion til andre

geistlige Embeder, men meeget meere opmuntres med Vores allernaadigste nye Forsikring om det Løfte, som Loven og andre Kongelige Forordninger dem allernaadigst haver giort, saa som, efter Eders allerunderdanigste Tanker, ellers aldrig skal kunde faaes duelige Subjecta til Skolerne, da dog en meeget stor Deel af Skolernes Velstand skal bero paa Hørernes Lyst og Duelighed, i hvor gode Rectores end kunde være; Men I haver endogsaa fornummen, at det endog ved aller skarpeste Reduction ikke vil blive muligt at skaffe Løn for Con-Rectores i alle øvrige Skoler, hvor før ingen Con-Rector haver været, til den Eude I os allerunderdanigst have proponeret: 1. at naar af de 15 Skoler i Siællands Stift reduceres 10 Skoler, og ikkun blive 5 tilbage, nemlig i Vores Kongelig Residentz Stad Kiøbenhavn, i Roskilde, Slagelse, Helsingør og Wordingborg, og Rectores og Con-Rectores, som før har været, nogenleedes skal forbedres, at de deris Livs Tiid derved kand forblive, det da ikke bliver muligt, ved 10 Skolars Reduction, at faae Con Rectores til Helsingør, Slagelse og Wordingborg, uden at Helsingørs og Slagelse Hospitaler maa komme til Hielp med een anseelig Summa aarligen, hvorom I allerede have Eders allerunderdanigste Project færdig, for til Os, naar Vi allernaadigst befaler, at indleveres; men at dersom de 3de Skoler endnu maa blive uden Con-Rectores, som hidindtil, da kunde baade Calundborg og Kiøge blive ved Magt, dog uden synderlig Forbedring, men de øvrige 5 Skoler bliver nogenleedes salarerede; 2. at, naar af de 17 Skoler i Fyens Stift reduceres 13, og ikkun bliver 4 tilbage, nemlig Odense, Nyborg og i Vort Land Fyen, Nakskou i Vort Land Lolland, og Nye-kiøbing i Vort Land Falster, kand de Rectores og Con-Rector i Odense blive nogenleedes, dog ikkun til Nødtørft, salarerede, men bliver umueligt at faae Con-Rectores i de 3de Skoler, hvor tilforn ingen har været; 3. at, naar af de 23 Skoler i de 4re Biskopsdømmer udi Vort Land Nørre Jylland reduceres 15, og ikkun 8te blive tilbage, som I

allerunderdanigst formeener, formedelst Forbindelser i Fundatzerne, vel ey andet kand være, nemlig i Riber Stift Ribe, Fridericia, Colding, i Aarhus Stift Aars, Randers, Horsens, i Viborg Stift alleene Viborg, og i Aalborg Stift Aalborg alleene, da kand meeget neppe, endogsaa naar Lectoraterne komme til Hielp, udfindes Leve-Brød for Rectores og de faa Con-Rectores i disse otte Skoler, men bliver slet intet til at lønne Con-Rectores i de Skoler, hvor før ingen har været, saasom i Randers, Horsens, Fridericia og Colding; 4. At udi vort Rige Norge, i Aggershuus Stift, ved 4re Skolers Reduction ikke kand vindes meere til Christiania Skole end 110 Rigsdaler, men at, om Lectoratets Indkomster maatte legges dertil, kunde Rector og Con-Rector i Christiania faa sømmelig Leve-Brød, Livs Tid derved at forblive, saa og at i Christiansand ved Stavangers Skoles Reduction og Lectoratets Indkomster, dog at Præstekaldet skilles derfra, kand blive meeget knap Løn til Rector og faaes een Con-Rector, som i dens Stifts Skole ey før har været, og 5. at der udi Bergens og Trundhjems Stifter ingen Reduction kand skee, formedelst der ikke er fleere end de tvende Stifts Skoler, og at derfor ingen Raad viides til de tvende Rectorum og Con-Rectorum Forbedring, uden Vacance af begge Lectoraterne, naar Præstekaldene derfra separeres og blive fri Pastorater, saa at de øvrige ringe Lectoraternes Indkomster maatte lægges til Rectorum og Con-Rectorum Forbedring; og, som I ellers udi forberørte Eders allerunderdanigste Forestilling haver berettet, at Aarsagen, hvorfor ved saa stor Reduction saa liden Hielp kand komme til de øvrige Skolers Forbedring, er, fordi de fleeste og bedste Indkomster ved saadanne smaa Skoler, som nu skulle reduceres, skal bestaae i Accidentzier ved Kirkens Betiening, ved Liig, Børnedaab og Brudevielser, dernest i Løn af Byen, hvor Skole er, eller Hielp af Kirken, eller og udi nogle faa Stiftelser, som ved Fundatzer og Comminationer ere vinculerede til de Stæder, hvor de nu ere, og hvilke Indkomster ikke ved Reductionen

kand forfløttes til nogen anden Skole, men maa alle forblive ved Steden, til de Danske Skoler, som efter Vores allernaadigste Villie skal indrettes i Stæden for de Latinske;

Saa haver I allerunderdanigst udbedet Eder Vor allernaadigste Tilladelse, at gjøre og opsette Eders Calculation over Skolernes Reduction saaleedes, at de overblivende Rectores og Con-Rectores maa faa sømmelig og nødtørftig Leve-Brød for Livs-Tiid, uden at tenke paa Hørernes Løns Forbedring, der skal være gandske umueligt, saa og uden at skaffes Con-Rectores til de Skoler, som ey før have haft Con-Rectores: Thi give Vi Eder hermed allernaadigst til Kiende, at vi dette af Eder, udi foranførte Eders allerunderdanigste Forestilling, gjorde Forslag udi alle Poster allernaadigst have approberet, dog finde vi ikke, at der behøves nogen Skole udi Callundborg, og kand derfor i een af de andre Skoler i Siælland være endnu een Con-Rector. Over de andre Lectorater, det i Vor Kiøbstæd Christiania undtagen, som nu ogsaa til de Latinske Skoler skal employeres, ville Vi allernaadigst have os forbeholden at disponere, ligesom de blive vacante. Derefter I Eder allerunderdanigst haver at rette. Befalendes etc.

Rosenborg Slot den 3 Oct. 1738¹⁾.

Efter at Kommissionens Indstilling saaledes havde opnaaet kgl. Approbation, arbejdede den videre. Det næste betydelige Skridt var, at den lod udarbejde en samlet Fremstilling af hvad den tidligere havde foreslaaet, idet der til hver Artikel saa føjedes, hvad Hersleb i sin Betænkning havde gjort gjældende som sin Anskuelse angaaende vedkommende Artikels Indhold. Indledningen til dette omfangsrige Aktstykke lyder, som følger:

Extract af den Kongl. anordnede Skole-Commissions saa og Biskop Herslebs efter Kongl. Befaling indsendte allerunderdanigste Betænkninger angaaende en forfattet

¹⁾ Samtidig Kopi i Rigsarkivet blandt Indlæg til Forordn. af 17. Apr. 1739.

allernaadigst Schole-Fundatz eller Forordning om de Latinske Skoler i begge Konge-Riger Danmark og Norge.

Endskiøndt det havde allernaadigst behaget H. K. M^t at underskrive en allernaadigst Forordning angaaende de Latinske Skoler i Konge-Rigerne Danmark og Norge, saa haver H. K. M^t dog fundet for got allernaadigst at anbefale den forhen angaaende bem^{te} Skoler allernaadigst anordnede Commission at igennemgaae høystbem^{te} Forordning, om noget kunde være endviidere den at tilføre, da derom at indsende deris allerunderdanigste Betænkning, samt naar de formeente, at samme Forordning kunde publiceres. I allerunderdanigst Følge saadan Kongl. allernaadigst Befaling haver den Kgl. anordnede Skole-Commission under 11 Maj 1737 indsendt sin allerunderdanigste Betænkning, derved de have befundet et og andet, som de have formeent uforbigiængelig fornøden til nærmere allernaadigst Eftertanke allerunderdanigst at forestille.

Og, som det haver allern. behaget H. K. M. at beskikke Biskop Hersleb til at være Biskop over Siøllands Stift, saa og som Tilforordnet at tiltræde den angaaende Skolerne allern. anordnede Commission udi Sal. Biskop Christen Worms Sted: Saa haver hand efter Kongl. Allern. Befaling ligeledes angaaende høystbem^{te} Skole-Forordning indsendt sin allerund. Betænkning, dat. 4. Aug. 1738.

Ved hvilke indkomne allerund. Betænkninger forestilles til Hs. Kgl. May^{sts} nærmere allernaad. Eftertanke og Resolution følgende Poster:

Ad Artic. 1^{mum.}

Den 1ste Articul melder iblandt andet, at Skolerne skal reduceres til saadan et Antal, og at de, som beholdes, skal være med saa mange Indkomster forsynede, at der i enhver Skole kan være foruden Rectore en dygtig Conrector og fornødne Hørere, alle saaledes aflagde, at de kand have Lyst at blive deres Livs Tiid ved Skole-Væsenet og ey strax at stræbe efter andet Kald.

Udi den 8de Artic: igientages samme Allernaadigste Løfte om Lærernes Indkomsters Forøgning og deres bedre Subsistence til Fornødenhed.

Betænkning.

Skole-Commissionen haver efter Kongl. Befaling erkyndiget sig om alle Latinske Skolers i begge Riger deres Antal samt Indkomster og beneficiis, saa og ladet sig være paa det nøyeste angelegen at udfinde Midler, hvorleedes der ved Reductionen af de smaa Skoler kunde erholdes nogen Forbedring til de større, som nødvendigen fremdees maatte blive ved, naar de saaledes skulle forsynes, at Lærerne herefter kunde have deres behøvende Underholdning; Men de have ikke seet det at være en muelig og giørlig Sag, endog ved saa mange Skolers Afskaffelse, som rimeligen kunde undværes, at deslige Indkomster til de øvrige kunde samles, hvorved H. K. M^{ts} Allern. Intention var at naae. De forsikre paa deres Samvittigheder, at, naar der i enhver liden Kiøbstæd dog skal være en god Dansk Skole for Ungdommens Underviisning i deres Salligheds Lærdom saa vel som til Opvartning og Bøn i Kirkerne, saa bliver det, som derfra knnde være til overs for de større Skoler, udi de fleeste Stifter neppe tilstrekkelig til en maadelig Forbedring udi de nu værende Rectorum og Hørernes Løn paa visse Stæder, hvor de meest dertil ere trængende. Men det er langt fra, at det skulle forslaa til Conrectores at underholde i de Skoler, hvor ingen saadanne hidindtil have været, eller til at aflegge de nuværende Rectores og Con-Rectores og Hørere paa den Maade, at de derved skulle bekomme Lyst til at opofre deres Livs Tiid til Skole-Væsen. Herom havde de ikke efterladet at fremlegge en nøyagtig Plan og Bereigning, dersom de ikke fra et Par af Biskopperne i Jylland end da havde at vente paa visse manglende Efterretninger om Legatorum Beskaffenhed ved endeel Skoler. Men saa snart de ere indkomne, vil H. K. M^t af de Tilforordnedes

giørende allerund. Forestilling Allern. befinde, at, saa fremt de vedblivende Skoler skulle med Con-Rectoribus og med de øvrige Læreres nødtørftige Underholdning forbedres, bliver saadant hverken ved de smaa Skolers Afskaffelse at udrette eller ved noget af det Slags Middel, derom de kunde tænke at gjøre noget allerund. Forslag. Og lige saa lidet vide de, hvoraf Con-Rectores skulle bekomme fornødne Værelser til at leve udi, eller hvorudaf slige Residencer, om de endnu af ny bleve bygte, herefter skulle vedligeholdes; Thi Kirkerne ere allerede saa meget bebyrdede, at det af dennem umueligen kunde udreedes.

Derefter følger nu Herslebs overfor (S. 662 ff) meddelte Betænkning til denne Artikel, og saaledes gennemgaas hele Lovudkastet. I Randen ved hver Artikel har Holstein tilføjet sine Bemærkninger, der som oftest, skjønt dog ingenlunde altid, bifalde Herslebs »Tanker«, og saa har Kongen atter i ethvert Tilfælde under Holsteins Bemærkning tilføjet sin Approbation i vexlende Udtryk, f. Ex. »Denne Sentiment af Geheimte-Raad Holst finde Vi best at være«; eller naar Holstein skriver: »Den Articul behøver ingen Forandring og kand blive, som den er projecteret«, tilføjer Kongen: »Denne Articul forbliver efter Projecten« — nemlig at Stiftamtmand og Biskop kunde give Hørere Tilladelse til at gifte sig — medens Hersleb havde holdt paa, at det skulde være dem absolut forbudt. — Som et ganske morsomt Exempel paa, hvorledes Holstein ved enkelte Lejligheder kunde gjøre sig lidt lystig over Biskoppens Forslag, kan følgende anføres. Hersleb havde, som ovf. S. 687 er anført, holdt paa, at Lærere og Disciple altid, naar de indfandt sig til Tjeneste i Kirken, skulde være iførte sorte Klæder. Hertil har Holstein føjet: »Denne Obligation synes at være noget pedantisk, og kand dermed forholdes som hidintil foruden at forøge Pedanterie«. Kongen har dog mildnet denne lidt skarpe Bemærkning ved at tilføje: »Det er dog ikke saa slemt, at Rector og Conrectores ere sort

klæde, naar de gaar i Kirken«. — Kongens Bemærkninger slutte med Dateringen: Friederichsberg d. 19 Martii 1739.

Nu var Sagen moden til endelig Behandling i Cancelliet, og under 17. April 1739 udkom saa Christian VI's »Forordning angaaende hvor mange Latinske Skoler i Danmark og Norge skal vedblive, samt hvorledes med Ungdommens Information, Ingeniorum Prøve, den aarlige Examen og Stipendiers Distribution, med videre, efterdags skal forholdes«, der, hvilke Mangler den end kan have efter en nyere Tids Betragtning, dog betegner et betydeligt Fremskridt i de lærde Skolers Historie her til Lands¹⁾.

Har end Worm og Gram gjort det første Arbejde, saa er det dog umiskjendeligt, at Hojer og Hersleb have bidraget væsentligt til, at Forordningen fik det Indhold og den Form, hvori den foreligger.

Om de forskjellige, tidt ret vanskelige Opgaver, som endnu forelaa Administrationen ved Gjennemførelsen af Skolereduktionen, skal her ikke tales, da dette mere vedkommer de enkelte Skolers Historie end det lærde Skolevæsen i sin Helhed.

¹⁾ Forordningen udkom i særligt Tryk og findes optagen i Kvartudgaven af kgl. Forordninger.